

Možnosti spolupráce seniorů s dětmi v mateřských školách

Bc. Šárka Fryštická

Diplomová práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Šárka Fryštická**
Osobní číslo: **H160257**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Možnosti spolupráce seniorů s dětmi v mateřských školách**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti volnočasových aktivit seniorů a předškolního vzdělávání.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

THOROVÁ, Kateřina. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. O mezigeneračním učení. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5750-0.

KREJČOVÁ, Věra, Jana KARGEROVÁ a Zora SYSLOVÁ. Individualizace v mateřské škole. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0812-9.

HASMANOVÁ, MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Proměny prarodičovství v kontextu představ aktivního stáří. In: Sociologica andragogica 2009. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 11-26. ISBN 978-80-244-2483-5. ISSN 1803-0246.

LAŽOVÁ, Ladislava. Mateřská škola komunikuje s rodiči: výměna informací, řešení problémů. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0378-0.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. et Mgr. Viktor Pacholík, Ph.D.

Ústav školní pedagogiky

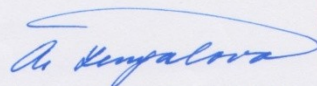
Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2017

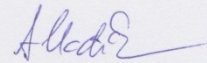
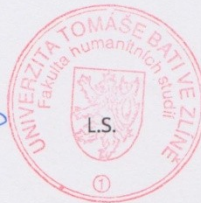
Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2018

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

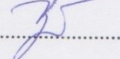
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 13. 4. 2018

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá možnostmi spolupráce seniorů s dětmi předškolního věku, které navštěvují mateřskou školu. Teoretická část charakterizuje seniora a dítě předškolního věku jak z hlediska vývojové psychologie, tak i z pohledu současné společnosti. Představuje také mateřskou školu a pedagogy, kteří v ní působí. Praktická část popisuje kvantitativní výzkum, který zkoumá názory na problematiku mezigenerační spolupráce a dobrovolnictví jak u seniorů, tak i u pedagogů mateřských škol.

Klíčová slova: senior, dítě předškolního věku, mezigenerační spolupráce, mateřská škola, dobrovolnictví, výchova, pedagog předškolního vzdělávání

ABSTRACT

This diploma thesis deals with possibilities of cooperation of seniors with preschool children attending kindergarten. The theoretical part characterizes senior and pre-school age children from both developmental psychology and contemporary society. It also introduces the kindergarten and teachers who work in it. The practical part describes quantitative research, which examines opinions on issues of intergenerational cooperation and goodwill in both seniors and pedagogues of kindergartens.

Keywords:

senior, child of pre-school age, intergenerational cooperation, kindergarten, volunteering, education, pedagogue of pre-school education

Děkuji panu Mgr. et Mgr. Viktoru Pacholíkovi, Ph.D. za pomoc, cenné rady a odborné vedení diplomové práce.

Richard Layard „ Chceme, aby naše děti objevily, že péče o druhé a přispívání ke společnému dobru je víc uspokojující než bohatství, krása a osobní úspěch.“

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1. OBDOBÍ STÁŘÍ – SENIUM.....	13
1.1 ZMĚNY VE STÁŘÍ	14
1.1.1 Fyzické změny	15
1.1.2 Psychické změny	16
1.1.3 Sociální aspekty stáří.....	16
1.2 SENIOR V SOUČASNÉ RODINĚ A SPOLEČNOSTI	19
1.3 ROLE SENIORŮ VE VÝCHOVĚ	20
1.4 DOBROVOLNICTVÍ SENIORŮ	21
2. DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	23
2.1 VÝVOJOVÉ ZMĚNY DÍTĚTE	23
2.2 DÍTĚ V RODINĚ A SPOLEČNOSTI	25
2.3 DÍTĚ V PROSTŘEDÍ MŠ	27
3. MATEŘSKÁ ŠKOLA.....	29
3.1 MATEŘSKÁ ŠKOLA JAKO INSTITUCE	30
3.1.1 Pedagogika a didaktika předškolního vzdělávání	31
3.1.2 Pedagog předškolního vzdělávání.....	32
3.2 VÝZNAM MATEŘSKÉ ŠKOLY V SOCIALIZACI DÍTĚTE	34
4. MEZIGENERAČNÍ SPOLUPRÁCE.....	37
4.1 SENIOR A DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU VE VZÁJEMNÉ KOMUNIKACI A UČENÍ.....	38
4.2 MOŽNÉ FORMY SPOLUPRÁCE MATEŘSKÉ ŠKOLY, DĚTÍ A SENIORŮ	40
4.3 VZÁJEMNÉ OBOHACENÍ PŘI MEZIGENERAČNÍM SETKÁVÁNÍ.....	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
5. METODOLOGIE VÝZKUMU.....	45
5.1 VÝZKUMNÁ METODA	45
5.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	45
5.3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A CÍL VÝZKUMU	46
5.4 VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY	47
5.5 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	48
6. VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	50

6.1	CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ SENIORŮ	50
6.2	CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ PEDAGOGŮ Z MŠ	52
6.3	VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	53
6.4	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ	60
6.5	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	69
6.6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	73
ZÁVĚR		74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		76
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....		79
SEZNAM OBRÁZKŮ		80
SEZNAM TABULEK.....		81
SEZNAM PŘÍLOH.....		82

ÚVOD

Role seniorů v současné rodině a celé společnosti je přinejmenším stejně potřebná, jako byla před sto lety. Senioři jsou především zdrojem životních zkušeností, moudra a nositeli tradic. V dřívější době měli starší lidé v rodině větší úctu a respekt, často bydlelo v jednom domě společně i několik generací, které si navzájem dokázaly pomáhat. V dnešní době vyrůstají děti převážně jen v užší rodině, málokteré žije společně i se svými prarodiči a stěží se dokáže rozpomenout na nějaký příběh, který mu prarodiče vyprávěli. Přitom právě jejich prostřednictvím si dítě rozšiřuje okruh svých blízkých a učí se poznávat a respektovat starší generaci.

Stáří a dětství jsou sice etapy života nejvíce od sebe vzdálené, zároveň jsou si ale i velmi blízké. Dítě přichází na svět z nejsoucnosti a starý člověk do ní zpět odchází. Senior se často vrací v myšlenkách do nejranějšího období svého života a posuzuje svůj život právě na základě hodnot, které si osvojil v dětství. Právě z tohoto období čerpá člověk sílu na zvládání obtížných životních situací.

Srovnáme-li dnešní seniory s těmi před 100 lety, zjistili bychom velké rozdíly. Především délka života se prodloužila téměř o 30 let a také životní styl je naprosto odlišný. Dnešní společnost vyznává „kult mládí a krásy“, stáří působí jako něco nepatřičného, něco, co nezapadá do takto nastavené společnosti. Možná i právě proto se mnozí starší lidé snaží vymanit z tohoto zařazení a stávají se aktivními a moderními. Současní senioři sportují, učí se cizí jazyky, čtou dětem, pracují s informačními technologiemi. Jejich role ve společnosti a zejména v rodině je nezastupitelná. Mohou být přínosem pro děti všech věkových kategorií pro jejich životní nadhled, moudrost, laskavost a nekonečnou trpělivost. Děti, které tráví čas se seniory, vůči nim nemají předsudky a oni zase získávají od dětí radost a energii do života. Zároveň soužití tak odlišných generací zvyšuje psychickou aktivitu starších lidí.

Funkcí seniorů ve společnosti a rodině je korigovat mladší generaci, být oponentem jejich plánů a spojovat přítomnost s minulostí. Proto možnost spolupráce nejmladší generace s tou nejstarší je zajímavým východiskem pro tuto práci. Jejím přínosem bude nejen prozkoumání vztahů mezi dětmi a seniory, ale i možnost využití spolupráce mezi nimi v praxi. Současná odborná literatura se věnuje především spolupráci mateřské školy a rodičů a opomíjí vztah prarodičů, dětí a pedagogických pracovníků předškolních zařízení. Proto důkladnější průzkum a získání obsáhlejších informací k tomuto tématu bude jistě přínosem nejen pro veřejnost, ale i pro zřizovatele mateřských škol a pedagogické pracovníky.

Teoretická část práce popisuje postavení seniorů a dětí předškolního věku ve společnosti a v současné rodině. V první části se zaměřuje na tělesné a sociální proměny seniorů a jejich vývojové úkoly. Podívá se také, jakým způsobem pohlíží na význam seniorů většinová společnost a zmapuje, jak se pozice seniorů změnila v průběhu času. Práce se zabývá nejen typologií prarodičů, ale i dnešní rodiny a nastiňuje její poslání. Pokračuje představením potřeb a vývojových změn dítěte předškolního věku a seznámením s institucí mateřské školy. Prozkoumá také vzájemnou spolupráci a formy komunikace mezi mateřskou školou, rodiči a prarodiči.

Praktická část práce vymezuje metodologická východiska výzkumu. Cílem tohoto výzkumu je zmapovat možnosti spolupráce seniorů, dětí, rodičů a pedagogů mateřských škol. Pomocí dotazníkového šetření se pokusí zjistit, jaký přínos by spolupráce přinesla dětem, seniorům i pedagožkám, zda vůbec jsou senioři a pedagogičtí pracovníci k této kooperaci nakloněni a jakou konkrétní podobu by tato případná spolupráce měla mít.

Zaměří se i na formu komunikace mezi účastníky a důvody pro možnou spolupráci, čímž podkryje možnosti takovéto kooperace a praktický přínos pro jednotlivé aktéry výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. OBDOBÍ STÁŘÍ – SENIUM

Každému člověku je v tomto světě vymezen čas, ve kterém se vyvíjí a postupně stárne. Stáří je nevyhnutelnou součástí života každého jedince, pokud nezemře v mladém věku. Je také vyvrcholením a konečnou fází lidského života. Jak uvádí Sak a Kolesárová (2012, s. 14), je to období, které je ohraničeno dvěma časovými body. Ale zatímco horní hranice je ostře vymezena smrtí, dolní hranice je rozostřena tím, že jevy a procesy tvořící stáří, do života vstupují postupně. Každý z těchto jevů a procesů tvořících stáří začne působit u každého jedince v jiném individuálním věku. Časová diferenciací nástupu projevů tvořících stáří vzniká na základě genetické jedinečnosti jedince, jeho životní historie a působením společenských a kulturních faktorů.

Vágnerová (2000, s. 443) dělí stáří na:

- rané, které začíná v šedesáti letech a
- pravé, které nastupuje po 75. roku života.

Toto dělení vychází z doporučení, které používá od šedesátých let minulého století Světová zdravotnická organizace (Mühlpachr a Staníček, 2009, s. 20) a označuje je jako:

- 60-74 let rané stáří
- 75-89 let vlastní stáří
- 90 let a více – dlouhověkost.

Stáří je proces, ve kterém by mělo dojít k harmonizaci vědomých i nevědomých složek osobnosti. Křivohlavý (2011, s. 18) nazývá stáří třetí fází života. Definiuje ji jako život v důchodu, mezi 65- 85 lety. Stárnutí je podle něj mnohoznačný vývoj, který je velmi různorodý a probíhá u různých lidí odlišně. Jedním faktorem je genetická výbava a dalším způsob života a prostředí. Stáří tedy není jednoznačně dáno počtem let, která uplynula od narození, ale spíše mírou opotřebovanosti organismu. Individuální rozdíly mohou být značné, zatímco leckterý šedesátník se cítí zdravý a plný sil, mnozí i o generaci mladší jedinci se cítí a jednají jako starci. Člověk je starý tehdy, když ho za starého považují ostatní členové společnosti.

Jak uvádí Hetteš (2011, s. 5), stárnutí populace a trvale udržitelný důstojný život jsou navzájem propojeny a přímo závislé na hospodářském růstu. Prodlužování lidského věku je integrální součástí vývoje, civilizace a tužeb. V evropských zemích byl v 17. století průměrný věk dožití 27 let, v 18. století 37 let a v 19. století se lidé dožívali 48 let. Dnešní

průměrný věk dožití v ČR je u mužů 76 let, u žen 82 let (ČSÚ, 2017). V 18. století byl označován za starého člověk ve 40 letech, o sto let později padesátník, dnes je to obecně člověk nad 65 let. Mnoho rodičů dnes tedy žije dostatečně dlouho, aby mohli znásobit svoje štěstí poznáním dětí svých dětí a někdy i dalších generací.

Stáří je významné pro každého člověka, je završením a naplněním smyslu jeho života. Je to také životní fáze, jejíž smysl je především v orientaci na vlastní duchovní vývoj (Sak a Kolesárová, 2012, s. 159). Je to ovšem také období, které přináší mnoho změn, jak fyzických, tak i psychických.

1.1 Změny ve stáří

Stárnutí organismu začíná pozvolna, nemění se jen fyzická stránka člověka, ale zároveň i jeho nitro. Mění se zažitě způsoby, hodnoty i myšlení. Starý člověk ztrácí postupně zájem o to, co pro něj bylo dříve důležité a přeorientovává se na nový životní styl.

Stáří přináší nové zkušenosti, se kterými se každý člověk vyrovnává svým způsobem. Podle Vágnerové (2000, s. 446) může mít adaptace na stárnutí různý průběh v čase v závislosti na změnách psychického a somatického stavu. Zvládnutí zátěže stárnutí je závislé na aktivizaci obranných mechanismů jednotlivce a osobnostních dimenzích. Tyto lze vyjádřit jako a) aktivitu - pasivitu, b) optimismus - pesimismus, c) přijetí - popření reality. Podle nich lze rozlišit různé modely postoje jednotlivce k vlastnímu stárnutí.

Senior se vyrovnává s vlastním stárnutím buď aktivně tím, že vytváří nové vztahy, vyhledává nové aktivity, snaží se udržet svoji duševní svěžest anebo pasivně, kdy spoléhá na pomoc druhých a má rád své soukromí a pohodlí. Také přechod z plného pracovního vytížení do klidu důchodu se odehrává různými způsoby, od naprostého zanechání pracovních činností po částečný úvazek nebo brigády. Podle Saka a Kolesárové (2012, s. 130) je náhlý a formální přechod do důchodu spojen s moderní společností. V přírodních a předindustriálních společnostech jedinec postupně vypouštěl některé aktivity a jiné naopak přijímal, nebyl tak náhle vyčleněn z pracovního procesu. Neprospadla se mu tak náhle pracovní a společenská prestiž, stáří tedy nebylo tak traumatizující jako v moderní a postmoderní době.

Křivohlavý (2011, s. 27) upozorňuje na to, že změnit směřování našeho života při přechodu do jeho třetí fáze můžeme smysluplně využít anebo také promarnit. Tento přechod má dvě etapy. První je rozloučení s předchozí fází života, s pracovním společenstvím, s dosa-

vadním rytmem života. Druhá etapa začíná očekáváním změn. Změní se společnost lidí, se kterými přicházíme do styku, zaměření našich zájmů, postoj k životu.

Někteří lidé vnímají stáří jako handicap a omezení, jiní jako dar. Přitom v seniorském věku ještě lidé hodně mohou, ale už málo musí. Je to výsada, možnost naložit si s volným časem po svém.

Stáří je přirozeným obdobím v životě člověka, mluví se o něm jako o konečné fázi, poslední etapě. Přináší s sebou řadu změn jak fyzických, tak psychosociálních, na které by měl být jedinec i jeho okolí připraven. Je to proces nevratné změny, která nastupuje a probíhá v čase, přičemž tělesné a psychické stárnutí probíhá někdy shodně, jindy odlišně.

1.1.1 Fyzické změny

Během posledních let pozdní dospělosti se zrychluje průběh změn ve strukturách a funkcích těla. Lidský organismus se během života opotřebovává, ne vše funguje tak, jak má. Průvodní znaky stárnutí charakterizuje Langmeier a Krejčířová (2006, s. 202) jako „souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které podmiňují jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti jedince a jež kulminují v terminálním stadiu a ve smrti“.

Vacínová (2012) uvádí, že tělesné změny jsou nejviditelnějším znakem stárnutí. Dochází ke změnám anatomickým i fyziologickým. Vlivem ochabnutí kosterního svalstva dochází k úbytku síly a rychlosti, ztrácí se pružnost, rány se hojí pomaleji. Kůže ochabuje, mění se výraz tváře a postavy. Opotřebením podléhají i smyslové orgány, rapidně klesá ostrost vidění a slyšitelnost vysokých tónů. Dochází ke změnám mozkových cév, tím se snižuje schopnost zásobovat nervové buňky kyslíkem, čímž postupně dochází k jejich degeneraci. Klesá rychlost odpovědi na podnět, snižuje se schopnost zhodnotit obdrženou informaci a rychle odpovědět. Také oběhová soustava díky sníženému toku krve funguje namáhavěji, čímž zatěžuje srdce. Staří lidé tedy bývají náchylnější ke kardiovaskulárním chorobám, nemocem dýchací soustavy i neurologickým poruchám. Tyto změny vedou často i k sekundárním následkům stárnutí, ke změnám nazírání na sebe, k poklesu sebedůvěry.

1.1.2 Psychické změny

V dřívějších dobách se soudilo, že duševních schopností s věkem ubývá. Současné výzkumy prokázaly, že některé duševní vlastnosti se s věkem zhoršují, jiné se nemění, a některé se dokonce zlepšují. Zhoršení psychických funkcí souvisí se strukturálními i funkčními změnami mozku a ubýváním mozkové kůry. Vágnerová (2000, s. 450) uvádí, že proces stárnutí vede ke zpomalení reakcí, obtížím v zapamatování a vybavování, snížení frustrační tolerance a také zhoršení fluidní inteligence. Za těchto okolností nemůže člověk plně využívat všechny nové informace, nedokáže je rychle zpracovat, není schopen uvažovat o více faktech najednou, čímž se jeho myšlení zpomaluje a ochuzuje.

Ovšem v empirických výzkumech se stárnoucími lidmi bylo dokázáno (Křivohlavý, 2011, s. 41), že i oni jsou schopni naučit se ještě něco nového. U krystalické paměti, která se týká záměrně učených dat, se zlepšení výkonu ukázalo jednoznačně. U fluidní paměti (tzv. procedurálních aktivit) je také možno zlepšovat výkon. Ukázalo se také, že s dosažením vysokého věku vzrůstá moudrost a tvořivost. Mnozí starší lidé mají stále ještě potenciál fungovat na vysoké úrovni tak, jak to vyžaduje tzv. pragmatická inteligence (schopnost moudře něco praktického dělat).

Svým vlastním postojem ke svému stárnutí ovlivňuje jedinec jeho průběh, přispívá rozsahem a způsobem své psychické aktivity k tomu, kdy, v jakém rozsahu a formě se jeho psychická struktura mění. Vágnerová (2000, s. 450) upozorňuje na to, že změny v psychické oblasti mohou být způsobeny nejen biologickými faktory, ale i sociokulturními vlivy. Např. různými návyky, specifickým životním stylem, traumaty či stresy. K psychickým změnám mohou přispívat i postoje společnosti, které manipulují seniory k přijetí určitého modelu chování, k pasivitě, jejímž důsledkem je úpadek schopností, které přestaly být využívány.

Stárnutí přináší zhoršení jak tělesného, tak i duševního stavu. Tento proces závisí na interakci dědičných předpokladů a důsledků vlivu prostředí. Stáří mění viditelným způsobem zevnějšek člověka a tím ovlivňuje i jeho sociální status (Vágnerová, 2000, s. 448).

1.1.3 Sociální aspekty stáří

Sociálním mezníkem stáří je zákonem stanovený věk pro odchod do starobního důchodu. Důchodce dostává od státu penzi, je na ní většinou závislý a již nijak nepřispívá společnosti zpět, což může vést ke snížení společenské prestiže.

Křivohlavý (2011, 75) popisuje stárnutí jako proces, který probíhá celý život. Ve třetí fázi života jde o rozhodování mezi tím, být mezi lidmi v plné sociální angažovanosti, nebo se spíše stáhnout do ústraní, o napětí mezi tím, dávat druhým lidem to, co mám - ať jsou to znalosti, zkušenosti, čas, pozornost, nebo ve vývoji ustrnout.

Člověk v důchodovém věku symbolicky odchází ze společnosti do svého soukromí, splnil tak jeden vývojový úkol a nyní má právo rozhodovat o svém životě sám. Ale jak uvádí Vágnerová (2000, s. 464 -7), pro mnohé seniory je svoboda volby zatěžující, zvykli si akceptovat nějaký program a řídit se podle něj. Odchod do důchodu znamená ztrátu profesní role, horší sociální status a omezená privilegia. Je to také významný sociální mezník, kdy se mění nejen role, ale i postoje a hodnoty člověka. Dobu přechodu mezi plnou zaměstnaností a důchodem je třeba prožít a postupně měnit styl života. Jedna životní etapa se uzavírá a starý člověk ji musí zpracovat, dát jí význam a smysl. Bilancováním a zhodnocením dosavadního života přichází na to, že něco sice ztrácí, ale zároveň něco jiného získává. Adaptaci na tuto změnu si může usnadnit racionalizací výhod, které mu může odchod do důchodu přinést. Na jedné straně sice ztratí sociální pozici, kontakty, pocit přínosu pro společnost, na straně druhé se zbaví nepříjemných povinností a získá klid a možnost věnovat se různým osobně významným činnostem.

A právě Vacínová (2012) poukazuje na to, že produktivní činností se lze vyhnout mnoha potížím stárnutí. Udržení aktivity lze dosáhnout identifikací se životem dětí, pěstováním zájmů, veřejnou činností aj. Psychologové se shodují v názoru, že všechny formy činnosti působí blahodárně, ať už se vztahují k novým činnostním okruhům nebo navazují na dosavadní.

Také Vágnerová (2000, s. 467) uvádí, že starý člověk se musí s novou situací vyrovnat a hledat jiný způsob života, který by pro něj byl dostupný, zvládnutelný a přinášel mu uspokojení. Potřebuje někam patřit a být někým akceptován - v době důchodu mu tuto možnost zajišťuje převážně rodina a přátelé. Z tohoto důvodu se lidé v důchodovém věku obvykle zaměřují na rodinu a činnosti, které by jí mohly nějak prospět. Tím si potvrzují svoji přijatelnost alespoň v rámci té sociální skupiny, která jejich práci potřebuje.

Křivohlavý (2011, s. 80) upozorňuje, že o tom, jak prožijeme třetí fázi života, se nerozhoduje těsně před odchodem do důchodu, ale v celém našem předcházejícím životě. Jaký život žijeme, takové bude i stáří, ať už pasivní, nebo aktivní.

Udržení určité úrovně činnosti je nezbytné i v důchodovém věku, ale v hodnocení významu aktivity pro seniora existují podle Vágnerové (2000, s. 468) dvě odlišné teorie:

- Teorie, která považuje aktivitu za hlavní prostředek boje proti stárnutí, kde platí přímá úměrnost - čím více je člověk aktivní, tím méně chátrá.
- Teorie neangažování chápe proces stárnutí jako proces postupné eliminace různých aktivit. Starší člověk, který nemá dostatečné tělesné a duševní schopnosti, své činnosti omezuje a přestává dělat to, co je pro něj vyčerpávající.

Vacínová (2012) přispívá dalšími psychologickými teoriemi stárnutí:

- Degenerační teorie vychází ze spojení psychického vývoje s biologickým zráním a předpokládá, že vývoj po dosažení dospělosti nepokračuje, ale že dochází postupně k úpadku.
- Teorie dobrého a špatného přizpůsobení rozlišuje přizpůsobení jako proces a jako stav. Proces přizpůsobování se nemění s věkem, ale mění se schopnost zvládat nové situace.
- Kognitivní teorie říká, že přizpůsobení na stárnutí je záležitostí vnitřních změn v poznávacím a motivačním systému jedince.
- Teorie neangažovanosti, vypadávání, uvolňování. Úbytek aktivity a sociálních kontaktů ve stáří se považuje za dobrovolný proces distancování se jedince ze společnosti.
- Teorie aktivního stárnutí zdůrazňuje, že je třeba i při stárnutí dosahovat určitého stupně aktivity dobře volenou motivací.

Faktem zůstává, že mnozí staří lidé ve věku 60-89 let zůstávají většinou aktivní ve své domácnosti, v rodině svých dětí, nebo se věnují četbě, vycházkám a poslechu rozhlasu (Vágnerová, 2000, s. 468).

Zajímavé výsledky výzkumné studie prezentuje Sýkorová (2007). Starší ženy nahlízejí na změny vyvolané stárnutím pozitivněji než muži. Ve srovnání s nimi se cítí méně deprivované a více se angažují v kreativních, nebo sociálních aktivitách. Jistotu, sebeúctu a sebevěru čerpají z úspěšného zvládnutí mnohonásobných rolí v předchozích životních fázích. Muži se hůře vyrovnávají se stárnutím, které s sebou nese ztrátu placené práce, snížení moci, statusu, veřejného uznání.

Proto je třeba posilovat pozitivní postoje stárnoucích lidí k vlastnímu stárnutí, pomáhat jim v konstruktivním plánování budoucnosti.

1.2 Senior v současné rodině a společnosti

Stáří je všeobecně chápáno jako sociální kategorie. Hetteš (2011, s. 10) upozorňuje na to, že úsilí věnované ochraně, pomoci a různým úlevám pro seniory je sice velmi potřebné, ale schází pomoc při začleňování do společnosti.

Jak vyplývá z výzkumu Saka a Kolesárové (2012, s. 159), podle názoru většiny seniorů (73%) i zbytku populace (60%) má společnost využívat zkušenosti, znalosti a dovednosti seniorů, protože jsou jejím nenahraditelným bohatstvím. Hodnotový systém současné společnosti ovšem klade důraz na mládí, krásu, zdatnost a výkon. Starší lidé potom trpí osamělostí a těžkostmi způsobenými předsudky vůči stáří. Často hovoří o nedostatku smyslu jejich života a cítí uží vyloučení ze společnosti.

Přítom funkcí seniorů není dávat společnosti energii, ale korigovat a oponovat projekty mladších generací, spojovat minulost s přítomností a nenechat společnost zapomenout na to, co je podstatné, upozorňovat na paralely s minulostí a ukazovat na souvztažnost mezi příčinami a následky chování a činů. (Sak a Kolesárová, 2012, s. 159).

Lidé dnes žijí déle a mají zdravější život než kdykoliv předtím a mají též potenciál ve stáří významně přispívat do společnosti. Avšak jak uvádí Hetteš (2011, s. 34), senioři se často neubrání vyloučení, marginalizaci a diskriminaci. Přítom dnešní důchodci jsou zdravější a fyzicky zdatnější než dříve, což dává možnosti pro využití jejich zkušeností. Starší lidé, kteří jsou integrováni do společnosti, mají vyšší kvalitu života, delší a zdravější život. Včleňování se dá činit mnohými způsoby, ať už aktivitou v klubech či sdruženích, dobrovolnictvím, zapojováním se do společenských sítí přátel a rodiny. Křivohlavý (2011, s. 62) hovoří o aktivním stáří, které se netýká jen tělesného cvičení a pohybu, ale také spravování a předávání kulturního a společenského dědictví. Pro tuto aktivitu jsou ve třetí fázi života mimořádně vhodné podmínky.

Senior je chápán jako nositel společenských funkcí. Ovšem ne každý jedinec z generace skutečně plní tuto pozici. Sak a Kolesárová (2012, s. 159) poukazují na to, že někteří ze seniorů jsou naopak nositeli negativních vlastností a osobnostních charakteristik. Nesou důsledky svého nekvalitního života a životního stylu, konzumace alkoholu, kouření, lenosti v myšlení i vzdělávání. Avšak stejně jako stačí, když se ve zlatonosné řece najde zrnko

zlata, stejně tak i stačí, když se nezastupitelné atributy stáří a moudrosti naleznou jen ve zlomku generace seniorů.

1.3 Role seniorů ve výchově

Každý člověk potřebuje být členem nějaké sociální skupiny, která by jej akceptovala, v jejímž rámci by se cítil užitečný a potvrdil tak svou hodnotu. Odchod do důchodu limituje možnosti uplatnit se v širší společnosti, senior se tak častěji zaměřuje na rodinu, zejména na děti a vnuky. Podle zjištění Vágnerové (2000, s. 483-4) kontakt s potomky uspokojuje různé psychické potřeby starých lidí:

- Život dětí a vnuků přináší starému člověku podněty a zážitky, které by jinak neměl, protože jeho život se stal odchodem do důchodu stereotypnějším.
- Vztah k dětem a vnukům je jedním z nejvýznamnějších zdrojů uspokojení potřeby citové jistoty.
- V rámci rodiny je možné saturovat potřebu seberealizace, potvrdit si svůj význam alespoň pro své potomky, když už to není možné v rámci širší společnosti.
- Potřeba otevřené budoucnosti je uspokojována ve vazbě na mladší generace, ty jsou součástí a symbolickým pokračováním jejich života.

Podle výzkumu Saka a Kolesárové (2012, s. 159) mají senioři významnou úlohu v rodinách svých dětí, tento názor zastává 81% seniorů a 78% ostatní populace. To také koresponduje s výchovným principem českých rodičů k dětem, o které se starají často až za práh dospělosti. Láska a péče rodičů k dětem se rozšiřuje na celou rodinu. Senioři zastávají v rodinách svých dětí mnoho funkcí: ekonomickou, pečovatelskou, výchovnou, sociální, psychickou. Prarodiče existují jako záloha v krizových situacích, při nemoci dítěte, o prázdninách, výpadku školky nebo nákupech.

Podle hodnocení seniorů jsou nejvýznamnější prvky jejich sociálního pole děti, vnoučata, manžel/ka, zdravotnický personál, přátelé a zvíře. Dominantní je pozice dětí a vnoučat, která je ještě silnější než pozice partnera. Potvrzuje se tím, že vazba mezi dětmi, rodiči a prarodiči je velmi silná. Zatímco vztah mezi mladou a starou generací je zřejmě nejhorší v historii, vlastní prarodiče jsou pro velkou část mladé generace autoritou (Sak a Kolesárová, 2012, s. 101).

Jako jednu z možností, jak účelně předávat kulturní dědictví, vidí Křivohlavý (2011, s. 64) v participaci na výchově vnoučat. Babičky a dědové mohou malým dětem vyprávět pohád-

ky a příběhy ze svého mládí, číst knihy a vyprávět si o nich. Také brát děti na různé kulturní aktivity a vést rozhovory o tom, co viděly a slyšely. Ale i při různých kurzech kreslení, psaní anebo péči o zahrádku lze účinně předávat zkušenosti a znalosti.

Babička se tak stala v české společnosti institucí, která pomáhala předchozím generacím žen spojit profesi s mateřskou rolí. V současnosti ale dochází ke změnám odchodu do důchodu, zatímco dříve žena se dvěma dětmi odcházela do důchodu v 55 letech, dnes se věk odchodu blíží šedesátce a stále se prodlužuje. Doposud je ale dle Saka a Kolesárové (2012, s. 159) propojení seniorů s rodinami v české populaci hluboké a široce naplňované.

Ovšem ne každý senior má možnost stýkat se s vlastními vnoučaty či pravnoučaty dostatečně často, ať už kvůli vzdálenosti, či nezájmu ze strany dětí. Také osamělí senioři, nebo ti, kteří vlastní vnuky nemají, mohou cítit potřebu vyplnit svůj volný čas třeba právě dobrovolnou prací s dětmi v mateřských školách.

1.4 Dobrovolnictví seniorů

Lidé důchodového věku by měli mít možnost věnovat se svým zálibám a zájmům a navazovat na své dosažené životní úspěchy.

Přechod z pracovního života do důchodu znamená významnou změnu v životě, mnozí ze seniorů postupem času začínají pociťovat prázdnotu. Chybí jim mnoho z aspektů pracovního života: vztahy se spolupracovníky, společenské postavení, pracovní shon, profesionální identita. Za účelem vyplnění mezery a prázdnoty v životě mnoho z nich hledá nové možnosti, které jim pomohou dát životu smysl.

Jako jedna z možností se jeví dobrovolnictví, které má velký potenciál pro sociální inkluzi ve stáří. Je také významným nástrojem, skrze který se senioři mohou realizovat, který pomáhá překlenovat rozdíly mezi generacemi a zároveň rozvíjí občanskou společnost (Národní program, 2012, s. 13).

Podle Hetteše (2011, s. 97-99) může být dobrovolnictví formální, řízené organizacemi, nebo neformální, jako pomoc někomu známému. Dobrovolná práce seniorů se může odehrávat v různých oblastech, jako je vzdělávání, umění, sociální práce, péče o děti nebo poradenství. Pro praktickou integraci seniorů se jeví dobrovolnictví jako nástroj pro usnadnění mezigenerační výměny. Dobrovolníci sehrávají důležitou úlohu při péči o starší osoby, které nemají blízké příbuzné.

Křivohlavý uvádí (2011, s. 66), že snahu využít znalosti a dovednosti, které v životě získali, ověření schopnosti dělat něco pro druhé lidi a také prospět svou prací lidem kolem sebe lze využít jako motivaci, která vede penzisty k dobrovolnictví. I dobrovolnické iniciativy druhých mohou podněcovat seniory k tomu, aby využili své poznatky a sami se stali dobrovolníky.

Podpora dobrovolnictví seniorů je důležitou součástí konceptu aktivního stárnutí. To přitom chápeme v jeho široké podobě definované Světovou zdravotnickou organizací (WHO, 2002) jako zachování a podporu participace ve všech sférách společnosti.

Dobrovolnictví také poskytuje alternativní příležitosti pro aktivní zapojení do společnosti po opuštění trhu práce a slouží tak jako prevence sociálního vyloučení ve vyšším věku. Aktivizovat seniory, akcentovat hodnotu dobrovolnictví a rozšířit možnosti smysluplné účasti na dobrovolných aktivitách je hlavním cílem této priority. (Národní program, 2012, s. 13).

Národní program přípravy na stárnutí (Kvalita života ve stáří, 2008, s. 32), hovoří o uplatnění starších lidí, kteří mají v důsledku svých životních a pracovních zkušeností obrovský potenciál využít své zkušenosti ve prospěch komunity a společnosti. Tito lidé mohou uplatnit své znalosti právě prostřednictvím dobrovolnictví, které je zdrojem seberealizace a sociálních kontaktů. Programy pro dobrovolníky by měly využít potenciálu starších osob a poskytovat příležitosti pro mezigenerační vztahy a solidaritu. Zkušenosti z dobrovolnictví mohou vést k uplatnění na trhu práce a ke „druhé“ kariéře.

Tyto zkušenosti a moudrost starších občanů spolu s trpělivostí a dostatkem volného času by mohly být dobrým začátkem ke spolupráci s dětmi předškolního věku, které jsou přístupné různým formám socializace a u nichž by tato spolupráce mohla přispět k budování pozitivního vztahu ke starším lidem.

2. DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Každý dospělý člověk ví, co znamená výraz „dítě“, jeho význam si nemusí nikdo v každodenní komunikaci nijak vysvětlovat, protože je to výraz samozřejmý a běžně používaný. Jinak je tomu ovšem ve vědeckém chápání pojmu dítě a dětství. Jednotlivé vědní disciplíny totiž vykládají pojem dítě a dětství poněkud odlišněji a také podrobněji.

Z hlediska vývojové psychologie trvá předškolní období od 3 do přibližně 6 let, do nástupu dítěte do základní školy. Jak uvádí Vágnerová (2000, s. 103), charakteristickým znakem tohoto věku je postupné uvolňování vázanosti na rodinu. K tomu přispívá osvojení si běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace.

V Pedagogickém slovníku Průcha, Walterová a Mareš (2009, s. 186) označují předškolní věk jako vývojové období dítěte od dovršení třetího roku věku po vstup do školy, tedy do dovršení šestého roku života.

V užším pojetí je předškolní věk charakterizován jako „věk mateřské školy“. V tomto pojetí je ovšem velice důležité uvědomit si fakt, že mnoho dětí do mateřských škol nechodí. V takovémto případě zůstává základem, na kterém mateřská škola účelně staví a napomáhá dalšímu rozvoji dítěte, rodina a výchova v rodině (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 85).

Podle sociologů (Sak a Kolesárová, 2012, s. 13) je dětství první fází života, v níž se utvářejí základy na celý život.

Také Kohoutek (2014), hovoří o tom, že lidská povaha se vytváří z největší části v prvních letech života a vše, co se do povahy ukládá v těchto prvních letech, klade se tam natrvalo, stává se druhou přirozeností člověka. Co si člověk osvojuje později, nikdy už nemá tu hloubku, jakou vyniká vše, co si osvojíme v dětských letech. Defektní péče a výchova dítěte v předškolním věku může vést ke vzniku difícilního chování, k disharmonickému vývoji osobnosti, k poruchám osobnosti či k neuróze. Proto je hlavním úkolem tohoto vývojového období zajistit dítěti výchovu, bezpečí a péči v harmonickém rodinném kruhu nebo ve kvalitní mateřské škole.

2.1 Vývojové změny dítěte

Poznávání dítěte předškolního věku se zaměřuje především na nejbližší svět a jeho pravidla. Podle Vágnerové (2000, s. 103) dítě chápe trvalost existence objektů vnějšího světa, ale ještě dobře nerozumí závislosti a vztahům mezi jednotlivými formami existence objek-

tu. Jakákoliv změna vzezření objektu představuje ztrátu jeho původní totožnosti. Proměna vnějších znaků je často chápána jako změna identity. Ale zatímco mladší děti předškolního věku si myslí, že když se známý člověk převlékne za čerta, tak se jím i stává, děti okolo 5. roku už chápou, že je to stále tentýž člověk.

Jak uvádí Thorová (2015, s. 289), myšlení předškolního dítěte je velmi konkrétní, popisuje svoji osobu pomocí zřetelných atributů, opírá se o konkrétní vizuální vjemy nebo zážitky. Začínají se rozvíjet další formy sociálního chování, dítě rozšiřuje okruh sociálních vztahů a získává od nich zpětné vazby. Vynořují se nové sociální dovednosti - dělení se, výměna, dávání, ale i schopnost šidit a lhát. Velké sebevědomí předškolních dětí vzniká díky pocitu omnipotence, nevyvinutým schopnostem abstraktního porovnávání, převažujícímu povzbuzování ze strany dospělých a chybějícímu hodnotícímu systému.

Průcha a Koťátková (2013, s. 28) stanovují za základ pro vymezení pojmu dítě a dětství biologická kritéria. Všeobecně je přijímán názor, že dětství začíná narozením dítěte a končí pubertou. A protože v lidském organismu probíhá od narození řada velmi podstatných změn jak tělesných, tak i duševních, stala se biologická kritéria východiskem pro vymezení dětství i v psychologii dítěte, vývojové psychologii a pediatrii.

Z hlediska vývojové psychologie podle Vágnerové (2000, s. 107-108) je uvažování dětí předškolního věku velmi názorné a intuitivní, málo flexibilní a nepřesné. Jako typické znaky takového uvažování můžeme uvést:

- Egocentrismus – tendence zkreslovat úsudky na základě subjektivních preferencí
- Fenomenismus- důraz na zjevnou podobu světa, na obraz reality, jak ji vnímá
- Magičnost- zkreslování reálného světa za pomoci fantazie
- Absolutismus- přesvědčení o definitivní a jednoznačné platnosti určitého poznání

Harmonizující význam má pro děti v tomto věku fantazie. Je nezbytná pro citovou a rozumovou rovnováhu a má relaxační a emocionálně příznivý účinek. Pomocí fantazie se dítě vyrovnává s tlakem reality, s nedostatkem vlastních zkušeností a myšlení. Děti v tomto věku sice umí odlišit živé bytosti od neživých objektů, ale rozumí světu mnohem lépe, když mu přiřítají vlastnosti živých. Mnoho věcí se učí od dospělých jedinců a starších dětí, kteří mohou toto efektivně usměrňovat a regulovat. Předškolní dítě vyjadřuje svůj názor na svět v kresbě, vyprávění nebo hře, v nichž se plně projevují typické znaky dětského myšlení a emočního prožívání.

Podle Štefánkové (2014, s. 60) je vývoj kognitivních procesů v předškolním věku velmi intenzivní. Smyslové vnímání představuje hlavní poznávací kanál. Dítě neumí číst, proto vnímá tvary, barvy, zvuky intenzivněji než dospělí, kteří se orientují podle verbálních vodítek. Ostrost a přesnost vnímání se postupně zkvalitňuje, kolem čtvrtého roku začíná dítě systematicky naslouchat a úmyslně si něco pamatovat. Tato schopnost záměrné pozornosti a zvyšující se kapacita paměti tvoří základ systematického poznávání.

Mezery v chápání světa dítě velmi snadno a hravě překlenuje fantazií, která vytváří z předškolního věku dítěte klasickou dobu pohádek. Dospělí by měli dětem předkládat pohádky nejen ve vizuální podobě (pomocí televize, filmu), ale i auditivně (čtením před spaním apod.). Stavem, bohatostí a intenzitou prožívání fantazie v tomto vývojovém údobí je také vysvětlitelné, že mezi realitou a snem u dětí není takový rozpor jako u dospělých (Kohoutek, 2014).

2.2 Dítě v rodině a společnosti

Sociologové Sak a Kolesárová (2012, s. 13) uvádí, že dětství probíhá především v rámci rodiny, která utváří nejranější vrstvu sociální v člověku. Sociální jevy spojené s rodinou jsou určující pro sociální zrání dítěte a vývoj jeho psychických funkcí.

Průcha a Koťátková (2013, s. 30) vysvětlují, že socializace je proces, jímž se jedinec začleňuje do společnosti, která jej obklopuje, aby v ní mohl žít, pracovat a vzdělávat se. Hlavním obdobím života, v němž se socializace uskutečňuje nejvýrazněji, je právě dětství. Lze to vyjádřit tezí, že člověk je takový, jaké bylo jeho dětství a dětství je takové, jaké je prostředí, v němž dětství probíhá.

Mezi faktory, které ovlivňují vývoj dítěte, zařazujeme především rodinné prostředí, lokální prostředí, širší sociální prostředí a etnické prostředí.

Rodina je významné prostředí, které uvádí dítě do společenství lidí. Rodiče jsou nositeli citové jistoty, důvěry, jsou oporou i rádci a ochránci proti nepřízni vnějšího světa. Chování předškolních dětí odráží lásku a důvěru, která v rodině panuje.

Průcha a Koťátková (2013, s. 31) považují rodinné prostředí za nejvýznamnější činitel utvářející vývoj dítěte. V posledních desetiletích se nejen zvyšuje průměrný věk matek při narození prvního dítěte, ale vzrůstá také počet dětí narozených mimo manželství. Následkem toho vyrůstá více dětí v neúplných rodinách, nebo bez sourozenců. Zároveň stoupá i rozvodovost zejména u párů s nižším než středoškolským vzděláním, což má za následek,

že podíl dětí, které přicházejí do mateřské školy ze sociálně rizikovějších rodin (tj. děti s rozvedenými a zároveň méně vzdělanými rodiči), je poměrně velký. Méně vzdělaní rodiče také nedokážou poskytnout dětem tak podnětné prostředí jako rodiče s vysokoškolským nebo středním vzděláním s maturitou.

I když je pro dítě předškolního věku podle Hoskovcové (2006, s. 31) nejdůležitějším prostředím rodina, do jeho života vstupují i další činitelé, např. školka nebo vrstevnická skupina. Zkušenosti ze vztahů s vrstevníky obohacují vývoj dítěte, nutí je překračovat dosaženou úroveň vývoje, experimentovat, ukázat iniciativu, nezávislost a schopnost kooperovat.

Pro rozvoj dětí předškolního věku je také důležitá lokalita, ve které žijí. Jak uvádí Průcha a Kořátková (2013, s. 36), děti vyrůstající na vesnicích mají více příležitostí kontaktu s přírodou, ale méně příležitostí k návštěvám různých mimoškolních vzdělávacích zařízení, jako jsou např. kina, divadla, muzea. Slovní zásoba vesnických dětí je odlišná od dětí z velkých měst. Zatímco děti z vesnic umějí pojmenovávat např. rostliny, zvířata, nářadí pro manuální práci, městské děti znají lépe výrazy spojené s dopravními prostředky anebo s nakupováním v obchodních domech. Také témata hovorů rodičů bývají odlišná. Ve vesnickém prostředí slýchají děti častěji mluvit o manuálních pracích, údržbě domu či zahrady, městské děti častěji slýchají dospělé mluvit o cestování, byznysu či vzdělání.

Na děti působí nejen rodina a lokální prostředí, ale také širší společnost, která je obklopuje. Jelikož se děti předškolního věku učí zejména na základě pozorování (observační učení) jiných osob, přejímají a napodobují určité vzorce chování a postojů. To se týká i imitace nevhodného chování lidí v např. v obchodech nebo dopravních prostředcích či nápodoby agresivního chování sledovaného v televizi či počítačové hře (Průcha a Kořátková, 2013, s. 34).

Každý člověk je ve svém myšlení a chování ovlivňován vlastnostmi kultury národa, v němž vyrůstá. Odlišnosti národních a etnických kultur se vyskytují i u dětí předškolního věku. Dítě vychovávané v prostředí české kultury je utvářeno jinak než dítě vyrůstající v kultuře Finů, Italů či Japonců. Tyto odlišnosti se projevují nejen v komunikaci s pedagogy mateřské školy, ale také na vzájemné spolupráci či zájmu rodičů na participaci v aktivitách MŠ (Průcha a Kořátková, 2013, s. 35).

2.3 Dítě v prostředí MŠ

Mateřská škola je po rodině pro dítě druhou sociální skupinou, se kterou se ve svém životě setkává. Zprostředkovává mu poznání sociokulturního prostředí, morálky a společnosti, do které se narodilo, bude v ní vyrůstat a pravděpodobně i žít. A právě sociokulturní prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, ovlivňuje utváření jeho osobnosti. Snahou mateřské školy by mělo být vštěpovat dětem základní mravní postoje a naučit je rozpoznat, co je dobré a zlé, správné a špatné. Neboť aby člověk bezproblémově fungoval ve společnosti, potřebuje si osvojit její návyky a pravidla. Pro malé dítě znamenají pravidla a hranice oporu a jistotu ve světě plném nástrah a nebezpečí. Schopnost respektovat a tvořit pravidla je jednou z klíčových dovedností občana demokratického státu a tato schopnost se nejnáze získává právě v předškolním věku (Hazuková a kol., 2014, s. 74).

Podle Vágnerové (2005, s. 211), hraje důležitou roli v oblasti socializace dítěte předškolního věku právě nástup do mateřské školy. Doba, kdy je dítě schopné být většinu dne samo v cizím prostředí a přizpůsobit se jeho nárokům, bývá individuální. Většina dětí zvládne tuto zátěž mezi 4. - 5. rokem. Vstup do mateřské školy je mimo jiné spojen také s nutností přijmout a respektovat cizí dospělou autoritu, učitelku.

Dítě prožívá silné vazby k rodičům a sourozencům a vytváří si nové vztahy v rámci MŠ, stává se členem skupiny, buduje si vlastní identitu. Jak uvádí Štefánková (2014, s. 63), dítě se učí vidět skutečnost očima dospělých a přejímá jejich sociální a kulturní normy. Učení se novému o lidském světě je nejefektivnější v interakci s učitelem, který zprostředkovává nejen informace, ale také vztah k dané problematice či hodnotám, povzbuzuje touhu po novém, podporuje utváření zdravých vztahů a postojů a stimuluje rozvoj poznávacích a sociálních schopností dítěte.

Jednou ze základních podmínek prosociálního chování je přispět k naplňování potřeb dítěte tak, aby se cítilo přijímané, úspěšné a uznávané. Jsou to především fyziologické potřeby, potřeba bezpečí, potřeba lásky, úcty a sebeúcty a také potřeba sebeaktualizace.

Svobodová (2010, s. 5-6) upozorňuje na to, že to, co dítě prožije a převezme v prvních letech života je trvalé a zhodnotí se v jeho budoucím životě. Je tedy nanejvýš důležité, aby se děti i dospělí cítili v prostředí MŠ spokojeně a bezpečně. Všechny děti by měly mít rovnocenné postavení a žádné z nich by nemělo být znevýhodňováno. Pedagogové by měli respektovat potřeby dětí a napomáhat při jejich uspokojování. Volnost a svoboda dětí by

měla být vyvážena jen nezbytnou mírou omezení, vyplývající z nutnosti dodržovat potřebný řád a pravidla.

Dítě v předškolním období ve většině případů navštěvuje mateřskou školu. Ta se pro dítě stává společně s výchovou rodinnou jedním ze základních prvků, které napomáhají k jeho rozvoji.

3. MATEŘSKÁ ŠKOLA

Protože žijeme v demokratickém a moderním evropském státě, rodiče a rodiny mají nacházet jistou oporu i v něm. Jedním z prostředků podpory rodiny je i pomoc v péči o děti v předškolním věku. Zde mají nezastupitelné místo právě mateřské školy. Ty mají být prostředkem k zajištění široké, fyzicky a finančně dostupné, ale také vysoce odborné služby denní péče o děti a zárukou cílevědomé edukace v předškolním věku (Majerčíková, Rebenková, 2016, s. 14).

Průcha, Walterová a Mareš (2009, s. 186) charakterizují předškolní výchovu neboli předškolní vzdělávání jako výchovu, která zabezpečuje uspokojování přirozených potřeb dítěte, rozvoj jeho osobnosti a podporuje zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dětí a vytváří u nich předpoklady jejich pozdějšího vzdělávání.

Podle Školského zákona (2017, s. 28) předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání a napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.

Ačkoliv pro dnešního dospělého člověka žijícího v České republice je naprostou samozřejmostí, že existují instituce pro vzdělávání dětí předškolního věku – mateřské školy, v dřívějších dobách to tak samozřejmě nebylo.

Přestože již v 17. století psal Jan Amos Komenský o „škole mateřské“, k zakládání prvních zařízení pro předškolní děti, zvané „opatrovny“, docházelo až během 19. století. První školky vznikaly v Anglii a Německu, později podle jejich vzoru i v Čechách. Podle historických pramenů vznikla první česká mateřská škola roku 1869 v Praze. Postupem času se síť mateřských škol rozšiřovala až k vrcholu v osmdesátých letech 20. století, kdy bylo v ČR 7592 mateřských škol, v nichž se vzdělávalo 466 488 dětí. Po roce 1989 v důsledku změny politického a ekonomického systému došlo k velkému poklesu počtu MŠ. Důsledkem poklesu porodnosti byly školky uzavírány nebo slučovány. V současnosti dochází k obratu tohoto nepříznivého populačního vývoje, takže nyní mateřské školky nezvládají svojí kapacitou uspokojovat poptávku po umístění dětí (Průcha a Kořátková, 2013, s. 110).

Na to, aby se rodiče cítili spokojeně při svěřením velmi malého dítěte do zařízení denní starostlivosti o dítě, musí tato instituce splňovat standardy poměru pracovníků k počtu dětí, školského obsahu, zdraví a bezpečnosti (Hetteš, 2011, s. 73).

3.1 Mateřská škola jako instituce

Pedagogika předškolního vzdělávání je orientována na vzdělávací procesy realizované v instituci, která se na tyto procesy záměrně soustřeďuje. Instituce, především mateřská škola, rozpracovává vzdělávací oblasti, výstupy z nich a základy klíčových kompetencí v souvislosti s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání (Průcha a Kořátková, 2013, s. 48).

RVP PV byl formulován tak, aby v souladu s odbornými požadavky současné kurikulární reformy:

- akceptoval přirozená vývojová specifika dětí předškolního věku a důsledně je promítal do obsahu, forem a metod jejich vzdělávání
- umožňoval rozvoj a vzdělávání každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb
- zaměřoval se na vytváření základů klíčových kompetencí dosažitelných v etapě předškolního vzdělávání
- definoval kvalitu předškolního vzdělávání z hlediska cílů vzdělávání, podmínek, obsahu i výsledků, které má přinášet
- zajišťoval srovnatelnou pedagogickou účinnost vzdělávacích programů vytvářených a poskytovaných jednotlivými mateřskými školami
- vytvářel prostor pro rozvoj různých programů a koncepcí i pro individuální profilaci každé mateřské školy
- umožňoval mateřským školám využívat různé formy i metody vzdělávání a přizpůsobovat vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám (RVPPV, 2018, s. 5)

Institucionální předškolní výchova navazuje na výchovu dítěte v rodině, kterou doplňuje o systematickou, cílevědomou výchovu a vzdělávání orientované na osobnostní rozvoj dítěte tak, aby získalo všechny předpoklady pro úspěšný vstup do základní školy. Hlavní úlohou MŠ je připravit děti na život ve společnosti a nabídnout jim základní charakteristiku člověka - lidskost, kterou nedostává od přírody, ale získává ji v průběhu života. Vytvořením

příležitosti navštěvovat mateřskou školu se respektuje sociální potřeba dítěte na společenský kontakt s vrstevníky a na provozování společných činností. Dítě v prostředí mateřské školy poznává radost z emocionálního kontaktu, sbírá zkušenosti ze společných her a získává schopnost učit se (Miňová, 2017, s. 5 - 6).

3.1.1 Pedagogika a didaktika předškolního vzdělávání

Pedagogika předškolního věku má svůj vědecký základ vymezený výchovou a vzdělávacími procesy, jejichž středem je dítě předškolního věku. Zahrnuje nezbytnou péči a poskytování bezpečí, které umožňuje dítěti aktivně poznávat, učit se, přijímat pravidla soužití a dané kultury. Vzdělávací procesy a výchova jsou naplňovány ve vzdělávacích institucích, v největší míře v mateřských školách. Předškolní vzdělávání se přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí předškolního věku a musí zohledňovat a respektovat jejich vývojová specifika (Průcha a Kořátková, 2013, s. 51).

Cílem výchovy a vzdělávání je rozvoj individuality dítěte, jeho jedinečnosti, originality. Předškolní vzdělávání klade důraz na individualizaci, integrovaný přístup a podporu vnitřní motivace dětí. Podle Suchánkové (2014, s. 7) je za základní metodu předškolního vzdělávání považována hra. Vychází z potřeb a zájmů dítěte, je to hlavním nástrojem rozvíjení dětské osobnosti.

Vzdělávací působení by mělo vycházet z pedagogické diagnostiky, která poskytuje informace o individuálních potřebách, zájmech a stupni rozvoje dítěte. Základ učení probíhá v činnostech a aktivitách dětí. Ty tak dostávají možnost přijímat nové informace pro ně zajímavou a bližší formou, která jim lépe umožní porozumět vzdělávacím podnětům. Metody vztahující se k vzdělávacím procesům, podporují tvořivost a aktivnost. Patří mezi ně zejména:

- Metody slovní – patří k nim vyprávění, předčítání, vysvětlování. Nejčastěji jde o rozhovory, které dětem dávají možnost se ptát a aktivně cokoliv sdělovat.
- Metody názorné a demonstrační – značí přímé pozorování předmětů, jevů a situací s možností napodobovat. Patří k nim například demonstrování fotografií, knižních ilustrací, návštěvy knihoven, muzeí, zoologických zahrad.
- Metody praktické – znamenají vedení ke specifickým činnostem a spočívají v nabídce a realizaci pohybových, intonačních a rytmických dovedností, výtvarného vy-

jádrění i nácviu běžných praktických dovedností (stříhání, lepení, modelování, vedení k samoobsluze).

- Metody didaktické hry – zahrnují přípravu her a herních situací, které záměrně podněcují dětskou aktivitu. Mohou být zaměřeny na myšlení, vyjadřování, získávání poznatků nebo opakování a vytváření vědomostí, rozvoj jemné motoriky nebo osobnostně – sociální rozvoj (Průcha a Kořátková, 2013, s. 57).

Právě předškolní vzdělávání by mělo podle Suchánkové (2014, s. 8) podporovat spontánní hru dětí, využívat je tak, aby byly naplňovány cíle předškolního vzdělávání. Dětem by mělo být umožněno čas strávený v mateřské škole využít k získávání a upevňování znalostí, dovedností, postojů a hodnot, které budou moci uplatnit i v budoucnosti.

Od osobnostně orientovaného modelu v předškolním vzdělávání založeného na podpoře individuality dítěte se podle RVP PV (2004, s. 8) vyžaduje uplatňování metody prožitkového a kooperativního učení hrou, které podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat.

Se všemi popsanými metodami pracuje pedagog v mateřské škole, který je zároveň pro děti vzorem chování a jednání. Děti se snaží porozumět jeho způsobu komunikace a rozšiřují si tak své schopnosti v oblasti řeči a sociálních dovedností.

3.1.2 Pedagog předškolního vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2018, s. 34) vymezuje následující personální a pedagogické zajištění:

- Všichni zaměstnanci, kteří pracují v mateřské škole jako pedagogičtí pracovníci, mají anebo si doplňují předepsanou odbornou kvalifikaci.
- Pedagogický sbor funguje na základě jasně vymezených pravidel.
- Pedagogičtí pracovníci přistupují aktivně ke svému sebevzdělávání.
- Ředitel podporuje profesionalizaci pracovního týmu, sleduje udržení a další růst profesních kompetencí všech pedagogů.
- Služby učitelů jsou organizovány takovým způsobem, aby byla vždy a při všech činnostech zajištěna optimální pedagogická péče o děti.
- Je podle možností a podmínek školy zajištěno překrývání přímé pedagogické činnosti učitelů ve třídě, optimálně alespoň v rozsahu dvou a půl hodiny.

- Zaměstnanci jednají, chovají se a pracují profesionálním způsobem (v souladu se společenskými pravidly a pedagogickými a metodickými zásadami výchovy a vzdělávání předškolních dětí).
- Specializované služby, jako je logopedie, rehabilitace či jiná péče o děti se speciálními vzdělávacími potřebami, ke kterým předškolní pedagog sám není dostatečně kompetentní, jsou zajišťovány ve spolupráci s příslušnými odborníky (speciálními pedagogy, školními či poradenskými psychology, lékaři, rehabilitačními pracovníky aj.)

Pedagogové pro nejnižší stupeň vzdělání se zaměřují na celostní rozvoj dětí předškolního věku. Ten zahrnuje základy osobnostního a sociálního vývoje, záměrné učení, podněcování raných dispozičních projevů až po nápravu vývojových nebo vznikajících poruch.

Podle Průchy a Kořátkové (2013, s. 64) učitelé předškolního vzdělávání zaměřují svou činnost na komplexní rozvoj osobnosti každého dítěte, rozumí vývojovým zvláštnostem dětí, dokážou vhodně zvolit vzdělávací aktivity tak, aby byly pro děti přínosem a byl podpořen jejich zájem o učení. Pedagogové předškolního vzdělávání by měli disponovat nejen osobnostními předpoklady (trpělivost, tvořivost, komunikativnost), ale také dovednostmi a schopnostmi, mezi které patří především:

- Dovednosti v oblasti sociálně psychologické zahrnují citlivost, porozumění, trpělivost a dovednost vytvářet motivující prostředí.
- Dovednosti v oblasti cíleného plánování obsahu práce s dětmi vycházejí z prostředí, tradic a aktivit blízkých dětem.
- Odborná vybavenost učitelů je nezbytná pro správný rozvoj zájmů dítěte. Znamená to disponovat znalostmi esteticko-výchovných oborů, nabízet kvalifikovanou podporu v hudebních, výtvarných a pohybových oborech tak, aby poskytli dětem základ, na který mohou navázat v pozdějším věku.
- Schopnost rozpoznat odchylky od běžného vývoje dítěte, dokázat na tento stav reagovat vhodnými a podnětnými programy, popřípadě poradit rodičům, na jaká specializovaná pracoviště se mohou obrátit.
- Schopnost akceptace, neboli přijetí osobnosti dítěte bez podmínek a s porozuměním, bez předsudků. Znamená to také nerozlišovat a nehodnotit děti podle příslušnosti k odlišným etnikům, nebo rodinných možností.

- Schopnost empatie neboli vcítění se do prožitků druhých je dalším důležitým předpokladem pro pochopení a porozumění dítěti. Při empatickém přístupu pedagog přesněji porozumí dětem, které ještě nejsou schopné reálně a smysluplně sdělit své prožitky a potřeby.
- Schopnost autenticity znamená nechat se dětmi přirozeně poznávat, být přirozený, transparentní a otevřený tak, aby si děti mohly k pedagogovi vytvořit vztah a důvěru.
- Schopnost facilitace je umění provázet, usnadňovat a podporovat procesy nebo činnosti, které děti realizují. Je vhodná při podpoře vhodného chování, ale i při neshodách.

V rámci vzdělávací nabídky pedagog nabízí dítěti běžné verbální i neverbální komunikační aktivity, sociální a interaktivní hry, hraní rolí, dramatické činnosti, hudební a hudebně pohybové hry, výtvarné hry, společenské hry, společné aktivity nejrůznějšího zaměření, kooperativní činnosti ve dvojicích či skupinkách, společná setkávání, povídání, aktivní naslouchání druhému, aktivity podporující sblížování dětí, aktivity uvědomující si vztahy mezi lidmi, přirozené i modelové situace, při nichž se dítě učí přijímat a respektovat druhého, činnosti zaměřené na porozumění pravidlům vzájemného soužití a chování, spolupodílení se na jejich tvorbě a také hry a činnosti, které vedou děti k ohleduplnosti k druhému, k ochotě rozdělit se s ním, půjčit hračku, střídat se, pomoci mu, ke schopnosti vyřešit vzájemný spor apod., dále pak činnosti zaměřené na poznávání sociálního prostředí, v němž dítě žije – rodina, mateřská škola a hry a situace, kde se dítě učí chránit své soukromí a bezpečí své i druhých (RVP PV, 2004, s. 24 – 25).

Aby tedy bylo výchovně vzdělávací působení pedagoga kvalitní, měl by vytvářet s dětmi i rodiči otevřené pozitivní vztahy, dokázat s dětmi vhodně komunikovat, znát věkové zvláštnosti a také stanovovat cíle vzdělávání a v souladu s nimi připravovat pro děti přitažlivé činnosti.

3.2 Význam mateřské školy v socializaci dítěte

Charakter člověka je v ontogenezi podstatnou měrou spoluvytvářen socializací. Každé dítě je díky své specifické genetické výbavě jiné a vyžaduje jiný výchovný přístup. Rodina nemá na socializaci svých dětí vliv jako jediná. Již v raném věku vstupují do života dítěte jak masmédia, tak vzdělávací instituce, které spolupůsobí při jeho socializaci. Prvním krokem

k socializaci dítěte mimo rodinu je jeho svěření do péče jeslí či mateřské školy (Možný, 2002, s. 144).

Vágnerová (2000, s. 127) uvádí, že v předškolním věku se uvolňuje vazba na rodinu, neboť dítě si je jisté rodinnými vazbami natolik, že je schopné navazovat vztahy i s lidmi mimo rodinu, především s vrstevníky. Vznik této potřeby lze chápat jako signál určité zralosti osobnosti předškolního dítěte. Prostor pro prosociální chování vznikne, je-li dítě skutečně respektováno jako samostatná osobnost.

Podle Svobodové (2010, s. 64-67) je v mateřské škole základní formou vzdělávání interakce mezi dětmi a učiteli v průběhu celého dne. Dítě je vychovááno průběžně situacemi, které jsou přirozené a vytvářejí základ pro jeho další posun a rozvoj. Organizační formy dne v mateřské škole by se měly co nejvíce přibližovat životu doma v rodině a vytvářet současně podmínky k jeho optimálnímu rozvoji.

Z pohledu prosociálního vzdělávání je důležité, aby byly využity různé organizační formy, neboť každá nabízí jiný způsob edukace:

- Individuální práce s dítětem umožňuje soustředění se na jeho osobu, prožitky, poznatky a dovednosti.
- Skupinová práce dává prostor pro kooperaci, vzájemnou pomoc a optimální řešení problémů.
- Frontální práce je předávání obsahu vzdělávání nejen verbálně, ale zejména formou hry, výtvarné činnosti či cvičením.

Syslová a kol. (2015, s. 92) ale upozorňují, že je-li předškolní vzdělávání v dnešní době založeno na respektování individuálních potřeb dětí a jejich aktivním zapojení, pak frontální výuka sama o sobě nemůže těmto požadavkům vyhovět. Frontální výuka je vhodná např. při realizaci ranního kruhu. Ten má význam při budování třídního společenství, umění naslouchat druhému nebo rozumět jeho pocitům. Je prostorem pro rituály, které u dětí přispívají k uspokojení potřeby jistoty, řádu, struktury, potřeby někam patřit.

Sociální kontakty se skupinou navazují děti podle Svobodové (2010, s. 64-67) především prostřednictvím volných her, které je učí novým vědomostem, dovednostem a návykům. Spontánně při nich získávají postoje a získávají zkušenosti zprostředkované ostatními dětmi, dostávají informace o jejich pocitech a prožitcích, učí se znát sociální normy a pravidla, trénují schopnost empatie a morálního úsudku.

Také Suchánková (2014, s. 27) dává hru dítěte na první místo v jeho edukaci a socializaci. Dítě je schopné samo se učit prostřednictvím hry, neboť hra vychází z jeho potřeb a zájmů, z touhy být stejně úspěšný jako dospělý. Děti nemusíme nutit, aby se něco učily, učí se samy a rády prostřednictvím hry – a naučí se toho spoustu.

Jedním z předpokladů pro rozvoj prosociálního chování je uspokojení dětské potřeby jistoty a bezpečí. Vágnerová (2000, s. 123) uvádí, že děti, které se cítí nejistě a ohroženě, snadněji reagují asociálně, naopak ty děti, které získaly základní pocit důvěry v život, se naučily bez větší úzkosti dávat i brát a zároveň respektovat potřeby jiných lidí. Prosociální chování je také výsledkem sociálního učení nápodobou a pomocí vysvětlování.

4. MEZIGENERAČNÍ SPOLUPRÁCE

V sociologickém pojetí se podle Rabušicové a kol. (2016, s. 25) generace vymezuje přibližně třiceti lety, přičemž prvních třicet let je obdobím sociálního dozrávání, dalších třicet let jako doba plné aktivity a posledních třicet let jako období opouštění veřejného života.

Vzájemná spolupráce bývá označována jako pozitivní vzájemná závislost, zpravidla zaměřená na dosažení určitého cíle. Miňová (2017, s. 21-23) uvádí kvalitní spolupráci jako jednu z možných cest zefektivnění každé lidské činnosti. Ta ale může úspěšně fungovat jen tehdy, když je založena na vzájemné důvěře a úctě.

Podle Národního programu přípravy na stárnutí (2012, s. 13) se mezigenerační spolupráce dotýká celého spektra aktivit napříč společnostmi. Vedle zlepšení sociální soudružnosti, podpora v této oblasti vede k vytvoření intergeneračních sociálních vazeb prospívajících občanské společnosti, má pozitivní dopady na kvalitu rodinného života, je velkým přínosem v sektoru sociálních a zdravotních služeb a může přinést nezanedbatelné přínosy pro národní hospodářství.

Rabušicová a kol. (2016, s. 17) popisují mezigenerační učení jako proces, jehož prostřednictvím jedinci všeho věku získávají dovednosti, znalosti, postoje a hodnoty z každodenních zkušeností, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastních světech. Jeho základním znakem je spoluúčast lidí z různých generací.

Pro tradiční rodinu v minulých stoletích bylo typické mezigenerační soužití, které ale kvůli vysoké úmrtnosti trvalo jen omezenou dobu. Pro současnou rodinu soužití s prarodiči typické není, důsledkem čehož můžeme registrovat oslabování mezigeneračních vztahů, na druhé straně se díky prodlužujícímu se věku rozšiřují příležitosti pro vzájemná setkávání (Rabušicová a kol., 2016, s. 24).

Hetteš (2011, s. 75) uvádí, že rodiny v minulosti byly často velké sítě pomocí příbuzným, měly své rodiče a starší ve vysoké úctě a poskytovaly jim podporu a solidaritu. Stárnutí mělo v minulosti úplně jiný základ a prostředí. Postupem industrializace a urbanizace se vše změnilo. V současnosti se na vícegenerační rodiny díváme jako na něco přežitě, přitom rodina může osvobodit starší od opuštěnosti a nabídnout jim opatrování a lásku.

Současné stárnutí populace je považováno za jednu z nejvýznačnějších demografických změn v lidské historii. Střední délka života se během uplynulého století prodloužila o 20-30 let, což znamená přítomnost většího počtu starších osob v populaci. Zde se otevírá prostor pro mezigenerační učení. Starší generace může být vnímána jako zdroj jedinečných zkušeností, poznatků a nositel tradic. Setkávání s ní může mladší generaci přinášet nové emocionální prožitky, ovlivňovat jejich hodnoty nebo pomáhat při zvládnání životních úkolů (Rabušicová a kol., 2016, s. 22).

A právě integrace starších osob do společnosti podle Hetteše (2011, s. 80) zvyšuje a podporuje mezigenerační solidaritu, např. aktivní účastí starších lidí na sociálně-kulturních činnostech, při dobrovolnictví nebo uznáním jejich důležitého postavení neformálních opatrovníků.

Dnešní doba je velmi uspěchaná a nedostatek času způsobuje velké těžkosti nejen dospělým, ale i dětem. A proto hlavními oblastmi, do kterých musí cílit snahy aktérů naplňujících strategií, jsou podle Národního programu přípravy na stárnutí (2012, s. 12) mezigenerační vztahy, infrastruktura a integrace a participace. Mezigenerační vztahy se úzce dotýkají změny postoju společnosti vůči starším občanům a stárnutí populace obecně. Existující stereotypy ve společnosti spoluutvářejí média skrze negativní zobrazování seniorů jakožto ekonomické zátěže pro společnost. Kromě změny postoje médií musíme formovat postoje k stáří od nejútlejšího věku skrze rodinu a systém školství.

Právě u dětí předškolního věku by mohlo zapojení starší generace znamenat zlepšení postoje ke starším občanům, vzájemná spolupráce by mohla obohatit děti o vědomosti a zkušenosti starší generace a seniorům by tato spolupráce mohla zlepšit kvalitu jejich života a přinést do něj novou energii.

4.1 Senior a dítě předškolního věku ve vzájemné komunikaci a učení

Rabušicová a kol. (2016, s. 29) vymezují mezigenerační učení jako informální učení, které je známo jako proces získávání vědomostí a osvojování si dovedností z každodenních zkušeností a činností v práci, rodině či volném čase. Informální mezigenerační učení se realizuje prostřednictvím společně vykonávaných činností dětí, rodičů (prarodičů). Rodina si tyto činnosti zabezpečuje sama, bez participace dalších subjektů. Zahrnout sem můžeme široké spektrum činností například účast na kulturních a poznávacích akcích, společnou četbu, sledování vzdělávacích pořadů v televizi. Neformální mezigenerační učení se ode-

hrává v různých kurzech a programech neformálního vzdělávání, kam děti, rodiče či prarodiče společně dochází. Aktivity mohou příslušníci všech generací společně navštěvovat v centrech volného času, neziskových organizacích, občanských sdruženích, komunitních školách. Mezigenerační učení může být záměrné i nezáměrné, vědomé i nevědomé, také senzomotorické a verbálně kognitivní. Sociální učení je učním, které probíhá po celý život, z tohoto pohledu je tedy učním celoživotním a týká se všech oblastí života, proto je rovněž učním všeživotním.

Při vzájemné komunikaci mezi seniorem a dítětem je nezbytné přihlížet ke zvláštnostem a bariérám, které provází obě tyto od sebe velmi vzdálené generace.

Jak uvádí Pokorná (2010, s. 50-53), starý člověk je vystaven generační osamělosti, musí se vyrovnávat se ztrátou vrstevníků nebo životního partnera. V komunikaci s ním je nezbytné přizpůsobení se jeho schopnostem a dovednostem, přihlížení ke specifickým problémům souvisejícím s přibývajícím věkem, např. poškození zraku a sluchu, poruchou řeči, potíže s orientací. Avšak kalendářní věk nelze považovat za měřítko schopností, neboť než se člověk skutečně stane starým, prožívá relativně dlouhé období, ve kterém je sice za starého považován, ale on sám se tak necítí.

Předškolní dítě již dovede přijatelným způsobem vyjádřit svoje názory a pocity, které chce druhému sdělit. Vágnerová (2010, s. 132) upozorňuje na to, že komunikační projev může mít formální nedostatky, zejména ve výslovnosti některých hlásek nebo se zpracováním sdělených informací. V komunikaci jsou zřejmé typické rysy myšlení předškolního dítěte, jako je například egocentrismus. Ve vztahu k vrstevníkům se děti vyjadřují přímo a používají často specifické výrazy a oslovení, které by byly pro dospělé nepřijatelné. V komunikaci s dospělými používají zdvořilejší způsob vyjadřování, ale zároveň očekávají automaticky porozumění jakémukoliv sdělení.

Ale na druhou stranu si dítě osvojuje v mateřské škole sociální dovednosti, mezi které patří i umění naslouchat a komunikovat. Dostává se do interakce s jinými dospělými autoritami, vytváří si síť sociálních vztahů. Základem dobré komunikace je vždy poznání dvou či více partnerů, dobrá vůle a demokratický přístup. Podstatou tohoto přístupu je komunikovat stručně, pravdivě, otevřeně a srozumitelně. Také projevovat emoce v komunikaci s dětmi je žádoucí. Naopak nežádoucí je děti jakkoliv shazovat či se na ně vytahovat a používat ironické a negativní věty (Lažová, 2013, s. 51-55).

V kontaktu se seniory má dítě možnost poznat model starších lidí a naučí se respektovat specifické potřeby této věkové skupiny. Rovněž se učí empatii a porozumění. Starší lidé vytváří nové intelektuální a citové podněty, které jsou důležité pro příznivý vývoj dítěte. Poskytují odlišný pohled na svět, předávají zkušenosti a informace, které přesahují hranice dětské generace. Bývají mnohem trpělivější než rodiče, dokážou děti motivovat, povzbudit, pochválit, pomůžou při zvládnání neúspěchů (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 200).

Starší lidé mohou pozorovat pokroky svých vnoučat z jiného úhlu, protože jim odpadá každodenní péče o děti a oni vystupují a plní jiné funkce, než když byli sami rodiče. I vztah k vnoučatům může být intenzivnější než k vlastním dětem. Tuto roli mohou prarodiče vnímat jako smysluplnou náplň svého života (Thorová, 2015).

4.2 Možné formy spolupráce mateřské školy, dětí a seniorů

Kooperace mezi mateřskou školou a rodinou či seniory mají tradiční či netradiční charakter. Jako tradiční se dají označit ty formy spolupráce, které jsou plánované a dlouhodobě opakované téměř v každé MŠ. Mezi takové patří:

- Školní a třídní aktivity
- Opakující se společná setkání
- Společné brigády, výlety, karneval

Mezi netradiční formy, které jsou specifické pro jednotlivé školy, patří:

- Příprava a realizace oslav
- Dny otevřených dveří
- Tvořivé dílny
- Měsíc hlasitého čtení
- Čtěme si spolu
- Dopisy rodičům

(Miňová, 2017, s. 30-32)

Podle RVP PV (2018, s. 25-28) může jak pedagog, tak zároveň i rodič, prarodič či dobrovolník přispět k rozvoji dítěte těmito činnostmi:

- přirozené pozorování blízkého prostředí a života v něm, okolní přírody, kulturních i technických objektů, vycházky do okolí, výlety
- sledování událostí v obci a účast na akcích, které jsou pro dítě zajímavé

- přirozené i zprostředkované poznávání přírodního okolí, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (živá i neživá příroda, přírodní jevy a děje, rostliny, živočichové, krajina a její ráz, podnebí, počasí, ovzduší, roční období)
- práce s literárními texty, s obrazovým materiálem, využívání encyklopedií a dalších médií
- kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování)
- smysluplné činnosti přispívající k péči o životní prostředí a okolní krajinu, pracovní činnosti, pěstitelské a chovatelské činnosti, činnosti zaměřené k péči o školní prostředí, školní zahradu a blízké okolí
- různorodé společné hry a skupinové aktivity (námětové hry, dramatizace, konstruktivní a výtvarné projekty apod.) umožňující dětem spolupodílet se na jejich průběhu i výsledcích
- hry zaměřené k poznávání a rozlišování různých společenských rolí (dítě, dospělý, rodič, učitelka, žák, role dané pohlavím, profesní role, herní role) a osvojování si rolí, do nichž se dítě přirozeně dostává
- receptivní slovesné, literární, výtvarné či dramatické činnosti (poslech pohádek, příběhů, veršů, hudebních skladeb a písní, sledování dramatizací, divadelních scének)

Seniorky a senioři, kteří by se zapojili do dobrovolnické činnosti v mateřské škole, ať už pomáháním při obsluze dětí, vyprávěním příběhů, čtením pohádek nebo doprovodu na vycházky, by mohli dětem částečně nahradit prarodiče. Ti praví v řadě případů ještě pracují, nebo žijí jinde a dětem tak jejich přítomnost citelně chybí.

A právě poslech a vyprávění pohádek či příběhů by mohl být důležitým stmelujícím prvkem při spolupráci seniorů a dětí v mateřské škole. Pohádky patří neodmyslitelně k dětství, rozvíjí jejich fantazii a představivost. Říčan (1989, s. 143) hovoří o tom, že prostřednictvím pohádky dítě přejímá nejstarší dědictví své kultury (i s jeho problematickými, temnými prvky) a značnou část historického programu, jímž se řídí jeho duševní vývoj. Poslouchání pohádek má pro děti stejnou citovou důležitost jako hra. S jejich pomocí se dokážou vypořádat se svými strachy a konflikty.

Tempo řeči při vyprávění pohádek je mnohem pomalejší, než běžná mluva. To by mohlo pomoci zbourat komunikační bariéru mezi dítětem a seniorem, neboť starší člověk mluví

spíše pomaleji a dítě tak bude mít dostatek času pro zpracování přijaté informace. I podle Matějčka (1986, s. 24) při čtení pohádek mluvíme daleko zřetelněji, než při obvyklé komunikaci. Klademe důraz na artikulaci, která se tím zlepší. Tempo řeči je pomalejší. Slova, která se objevují v textu, jsou jiná, než při každodenním dorozumívání, i věty mají jinou skladbu. Na základě toho dochází k obohacování slovní zásoby. Pohádka vyprávěná či předčítaná je významným faktorem ve vývoji osobnosti dítěte, ve vývoji řeči a všech psychických funkcí, které jsou s ní spojeny.

4.3 Vzájemné obohacení při mezigeneračním setkávání

Jednotlivé generace jsou na sobě vzájemně závislé. Předávání hodnot, kultury a zkušeností se uskutečňuje v rámci mezigeneračních vztahů. Mezigenerační solidarita a věková různost na pracovišti, v komunitě a rodině je faktorem sociální soudržnosti a ekonomického rozvoje. Mezigenerační vztahy mají zásadní význam pro rozvoj jedince i společnosti a pro kvalitu života v každém věku. Stáří přináší řadu pozitivních hodnot a seniorská generace hraje významnou roli v rodinách, komunitách a celé společnosti. Tato role by měla být podporována. Podpora mezigeneračních vztahů a spolupráce by proto měla být součástí všech aktivit realizovaných v reakci na stárnutí populace s cílem přispět k rozvoji společnosti pro všechny generace. Z větší mezigenerační soudržnosti a odstranění věkových bariér může mít prospěch celá společnost (Kvalita života ve stáří, 2008, s. 2).

Pro život ve společnosti je podle Rabušicové a kol. (2016, s. 26) společenská paměť stejně důležitá jako zapomnění a nový čin. Pro předávání akumulovaných vědomostí a zkušeností je zase podstatné, jak nová generace přijímá zděděné způsoby života a co se vědomě i nevědomě učí. Kontinuálnost generačních výměn umožňuje neustálé vzájemné působení a tak nejen že učitel vychovává žáka, ale i žák učitele.

Projekt mezigeneračního propojení seniorů a nejmladší generace by mohl přispět k udržení dobré fyzické i psychické kondice starších občanů a tím oddálit chvíli, kdy budou potřebovat sociální služby. Senioři díky dobrovolnictví neztratí kontakt s vnějším prostředím, mohou se seberealizovat, zůstat aktivní a sebevědomí. Děti se zase mohou učit mezigenerační solidaritě i toleranci.

Jak uvádí Hetteš (2011, s. 87), mezigenerační vztahy probíhají ve všech společenských oblastech, nejen mezi členy jedné rodiny, ale i v rámci sociální sítě přátel, známých, sousedů, kolegů. Na úrovni rodiny jsou tyto vztahy přínosem pro všechny generace. Senioři

často poskytují významnou finanční podporu, péči a vzdělání vnoučatům, aby později, ve vyšším věku, se sami stali příjemci pomoci od mladší generace. Poskytování péče a její reciprocita mezi generacemi je důležitým prvkem v mezigenerační solidaritě. Starší generace představují významný zdroj pro podporu a pomoc mladším rodinám, zejména ve výchově jejich malých dětí. Kontakt seniorů s mladšími lidmi pomáhá odstraňovat bariéry, které mohou vzniknout z chorob ve vyšším věku.

Spolupráce by tak mohla být podnětná pro všechny zúčastněné strany. Děti by se mohly těšit na vyprávění, pohlazení a laskavé slovo od „babiček a dědečků“, učitelky by mohly nalézt oporu a senioři čerpat energii, kterou umějí předat jen děti. Mezigenerační spolupráce by mohla pomoci budovat vzájemný vztah, který je již nyní pro většinu dětí málo dostupný, protože vícegenerační rodiny již nejsou v naší společnosti běžné.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum v této diplomové práci je zaměřen na možnosti spolupráce seniorů a dětí v mateřských školách. Byl připravován v měsících lednu až únoru 2018, realizován v měsíci březnu 2018. Zpracování a vyhodnocování dat proběhlo na přelomu března a dubna 2018.

5.1 Výzkumná metoda

Pro výzkum byl zvolen kvantitativní design výzkum. Jak uvádí prof. Chráska (2007, s. 12), kvantitativní výzkum je záměrná a systematická činnost, při které se empirickými metodami zkoumají hypotézy o vztazích mezi pedagogickými jevy.

Za hlavní výzkumnou metodu byl použit dotazník. Dotazník je soustavou předem připravených a formulovaných otázek, na které dotazovaná osoba, čili respondent, písemně odpovídá (Chráska, 2007, s. 163).

Vzhledem k tomu, že bylo potřebné zjistit názory na mezigenerační spolupráci jak u seniorů, tak i u pedagogů z MŠ, byly sestaveny dva různé dotazníky. Tyto dotazníky byly sestaveny přes online aplikaci Formuláře Google, která umožňuje získat zpětnou vazbu od více uživatelů a provést vyhodnocení v přehledných tabulkách či grafech. Dotazníky byly distribuovány pedagogům elektronickou formou, seniorům elektronickou i tištěnou formou. Takto vytvořené dotazníky byly zaslány ředitelkám mateřských škol Zlínského kraje elektronickou poštou s prosbou o distribuci mezi další učitele. Seniorům byly dotazníky předány buď osobně, nebo odkaz přeposlán v elektronické formě.

Seniorům byl předložen dotazník (DS), který obsahoval 13 položek. První 4 položky sloužily ke zjištění demografických údajů, zbývající byly výzkumné. V dotazníku bylo použito 9 otázek uzavřených, 4 polouzavřené.

Pedagogům z MŠ byl předložen dotazník (DMŠ) o 11 položkách, z nichž prvních 5 bylo demografických, další výzkumné. V dotazníku bylo použito 7 otázek uzavřených, a 4 polouzavřené.

5.2 Výzkumný soubor

Základní soubor vznikl výběrem dvou odlišných skupin cílových respondentů. Jednu tvořili senioři, druhou pedagogové z mateřských škol. Výběrový soubor vznikl kombinací dostupného výběru a metody sněhové koule. Dostupným výběrem byly do výzkumného vzorku

vybrány osoby, které byly právě k dispozici a přes jejich sociální kontakty osloveni další respondenti.

U seniorů tvořil dostupný výběr respondenty z řad příbuzných, známých, spolupracovníků a sousedů, kteří byli požádáni o rozšíření dotazníku dále ke svým známým, přátelům a kolegům z různých společných zájmových skupin, např. klubu důchodců nebo turistického oddílu. Deseti seniorům byl dotazník zaslán elektronicky a 50 dotazníků bylo vytištěno a rozdáno přímo. Celkem bylo získáno od respondentů z řad seniorů 98 vyplněných dotazníků.

U pedagogů MŠ tvořil dostupný výběr 74 mateřských škol z celého Zlínského kraje, které byly osloveny dopisem pomocí elektronické pošty a stejným způsobem jim byl odeslán i dotazník. Ředitelé MŠ byli zároveň požádáni o distribuci dotazníku k dalším, jim známým pedagogům MŠ. Celkem bylo takto získáno 103 vyplněných dotazníků od respondentů z řad pedagogů předškolního vzdělávání.

5.3 Výzkumný problém, výzkumné otázky a cíl výzkumu

Výzkumný problém diplomové práce byl vymezen následovně:

Zjištění míry zájmu a formy o mezigenerační spolupráci seniorů a dětí v MŠ jak ze strany seniorů, tak i pedagogů MŠ.

Výzkumné otázky:

VO 1: Jaký je zájem o spolupráci seniorů a dětí z MŠ ze strany pracovníků MŠ na jedné straně a seniorů na straně druhé?

(DMŠ položka č. 7, DS položka č. 10)

VO 2: Co by tato mezigenerační spolupráce přinesla dětem z pohledu pedagogů MŠ?

(DMŠ položka č. 8)

VO 3: O jaký druh aktivit v rámci spolupráce seniorů a dětí z MŠ je zájem ze strany seniorů? (DS položka č. 12)

VO 4: Jaký přínos by měla spolupráce seniorů a dětí v MŠ pro seniory z pohledu pedagogů MŠ i z pohledu seniorů?

(DMŠ položka č. 9, DS položka č. 11)

VO 5: Jakou formu by měla mít spolupráce seniorů a dětí z pohledu pedagogů MŠ?

(DMŠ položka č. 10)

VO 6: Jaké jsou důvody pro odmítnutí spolupráce ze strany seniorů?

(DS položka č. 13)

VO 7: Jaké jsou důvody pro odmítnutí dobrovolnické pomoci seniorů v MŠ ze strany pedagogů MŠ?

(DMŠ položka č. 11)

VO 8: Jaká je souvislost mezi časem stráveným s vlastními vnoučaty a ochotou zapojit se do dobrovolnické pomoci v MŠ u seniorů?

(DS položka č. 9 a 10)

VO 9 : Jaká je souvislost mezi množstvím sociálních kontaktů a ochotou spolupracovat s dětmi v MŠ u seniorů?

(DS položka č. 6 a 10)

Cílem práce bylo zjistit, zda je o spolupráci seniorů a dětí z MŠ zájem jak ze strany pedagogických pracovníků, tak i seniorů a co by tato případná spolupráce přinesla jak seniorům, tak i dětem.

5.4 Výzkumné hypotézy

H₀₁ Mezi četnostmi odpovědí pedagogických pracovníků mateřských škol na otázku, zdali by „uvítali spolupráci se seniory“ a délkou jejich praxe neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A1} Mezi četnostmi odpovědí pedagogických pracovníků mateřských škol na otázku, zdali by „uvítali spolupráci se seniory“ a délkou jejich praxe existuje statisticky významný rozdíl.

H₀₂ Mezi zájmem pedagogických pracovníků mateřských škol o dobrovolnickou činnost seniorů v MŠ a velikostí obce, ve které je školka umístěna, neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A2} Mezi zájmem pedagogických pracovníků mateřských škol o dobrovolnickou činnost seniorů v MŠ a velikostí obce, ve které je školka umístěna, existuje statisticky významný rozdíl.

H₀₃ Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a jejich dosaženým vzděláním neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A3} Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a jejich dosaženým vzděláním existuje statisticky významný rozdíl.

H₀₄ Mezi ochotou k dobrovolnické činnosti v MŠ u seniorek žen a seniorů mužů neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A4} Mezi ochotou k dobrovolnické činnosti v MŠ u seniorek žen a seniorů mužů existuje statisticky významný rozdíl.

H₀₅ Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a věkem seniorů neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A5} Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a věkem seniorů existuje statisticky významný rozdíl.

H₀₆ Mezi ochotou k dobrovolnické pomoci v MŠ u seniorů a velikostí obce, kde senior bydlí, neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A6} Mezi ochotou k dobrovolnické pomoci v MŠ u seniorů a velikostí obce, kde senior bydlí, existuje statisticky významný rozdíl.

5.5 Způsob zpracování dat

Data získaná dotazníkovým šetřením byla zaznamenána v datové tabulce programu Microsoft Excel. Odpovědi byly vyhodnoceny na základě četnosti a procentuálního vyjádření a znázorněny graficky.

Pro testování stanovených hypotéz H₁, H₂, H₃, H₅ a H₆ byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. „*Tohoto testu významnosti je možno využít např. v případech, kdy rozhodujeme, zda existuje souvislost (závislost) mezi dvěma pedagogickými jevy, které byly zachyceny pomocí nominálního (popř. ordinálního) měření.*“ (Chráska, 2007, s. 76).

Hladina významnosti byla stanovena na 0,05. Do kontingenční tabulky byly zaznamenány pozorované četnosti a dopočítány očekávané četnosti. Pomocí vzorce $X^2 = (P-O)^2 / O$ byly vypočítány hodnoty pro každé pole kontingenční tabulky, následně byly tyto hodnoty sečteny.

Pro testování hypotézy H₄ byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. „*Použití čtyřpolní tabulky přichází v úvahu v případech, kdy jevy, mezi nimiž máme ověřovat vztah,*

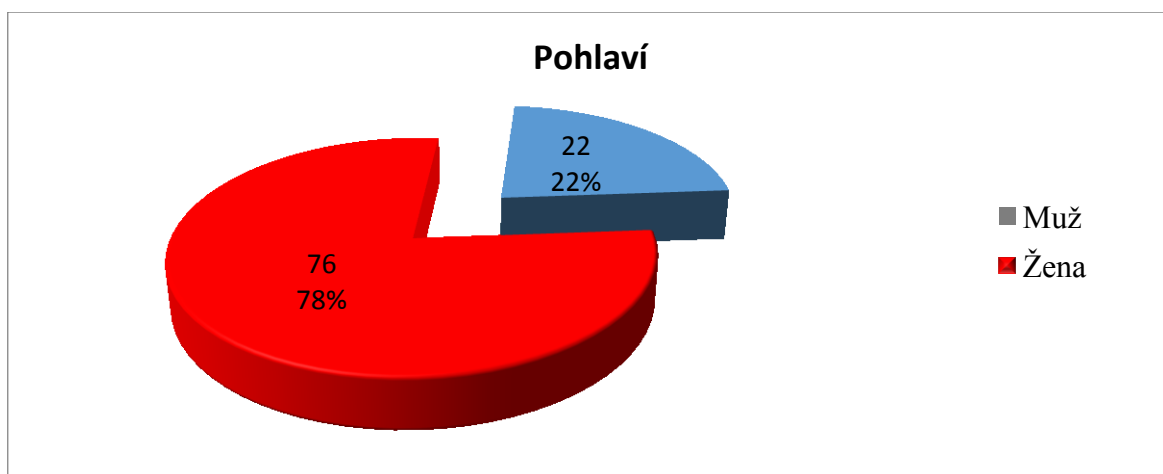
mohou nabývat pouze dvou alternativních kvalit.“ (Chráška, 2007, s. 82). Hladina významnosti pro čtyřpolní tabulku byla zvolena na 0,01.

Vypočítané testové kritérium bylo na základě vypočítaných stupňů volnosti pomocí vzorce $f = (r-1) \cdot (s-1)$ a zvolené hladiny významnosti srovnáno s kritickou hodnotou testového kritéria. Na základě tohoto porovnání byla přijata nulová nebo alternativní hypotéza.

6. VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

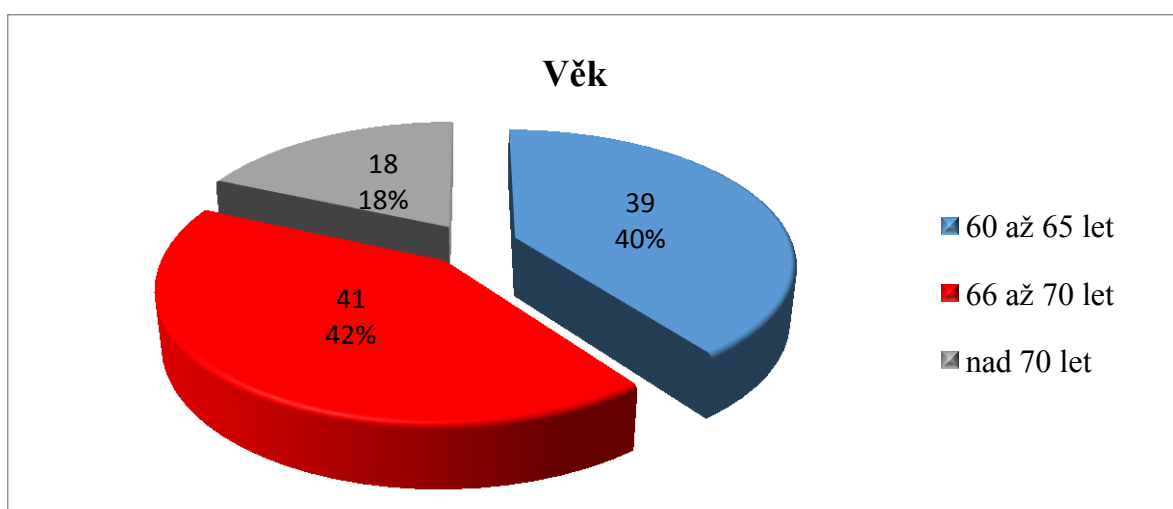
Celkem bylo získáno 103 vyplněných dotazníků od pedagogů MŠ (DMŠ) a 98 vyplněných dotazníků od seniorů (DS).

6.1 Charakteristika respondentů seniorů

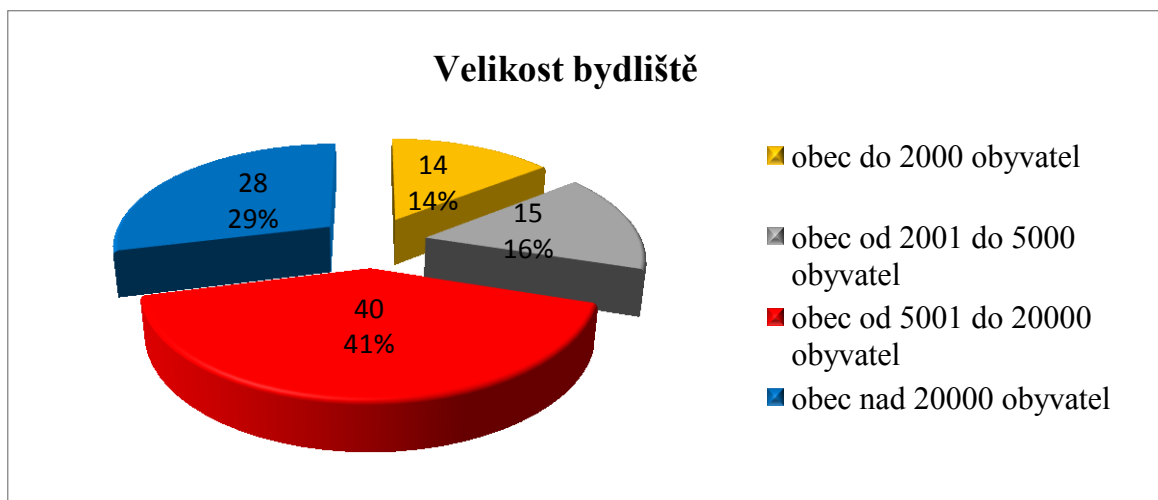
Graf 1 Pohlaví respondentů seniorů

Výzkumného šetření se zúčastnilo 76 senierek, což představuje 78 % respondentů a 22 mužů, což je 22 % respondentů.

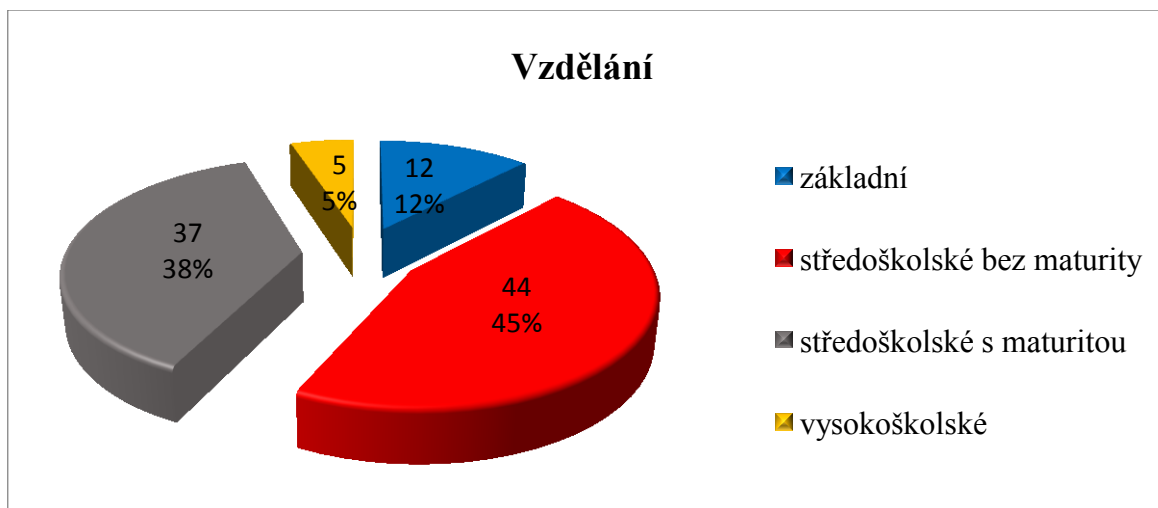
Graf 2 Věk respondentů seniorů

Jak je patrné z grafu, téměř shodně zastoupeny byly dvě kategorie seniorů a to kategorie ve věku 66-70 let, kde se výzkumného šetření zúčastnilo 41 respondentů, což je 42 % a věková kategorie 60-65 let v počtu 39 respondentů, což je 40% z celkového počtu vyplněných dotazníků DS. Nejméně odpovídali senioři nad 70 let věku, 18 dotázaných (18 %).

Graf 3 Velikost bydliště respondentů seniorů

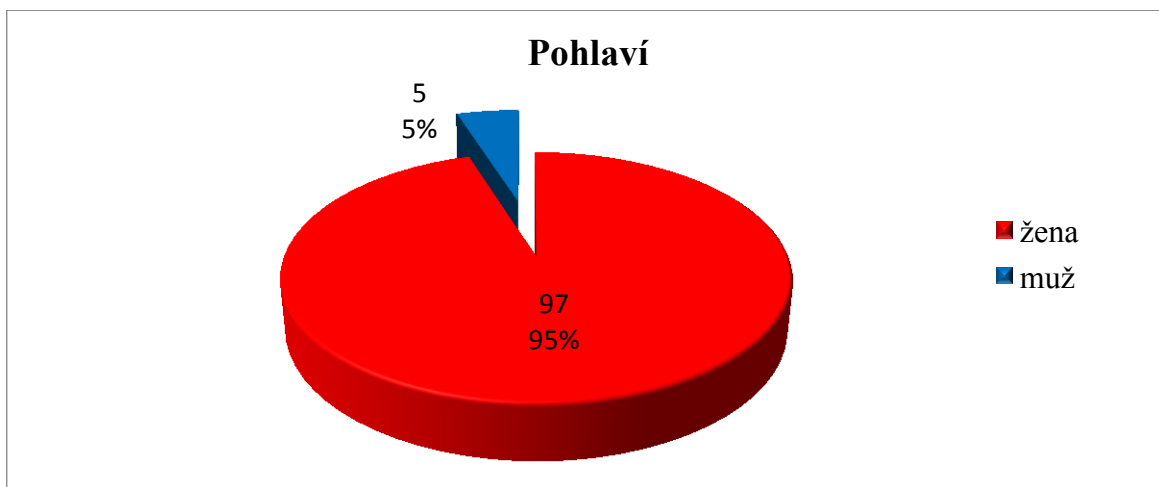
Z uvedeného grafu vyplývá, že nejvíce dotazovaných bydlí ve větších obcích od 5 tisíc obyvatel (41 %) a 29 % ve větších městech nad 20 tis. Na vesnicích bydlí celkově 29% respondentů.

Graf 4 Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů seniorů

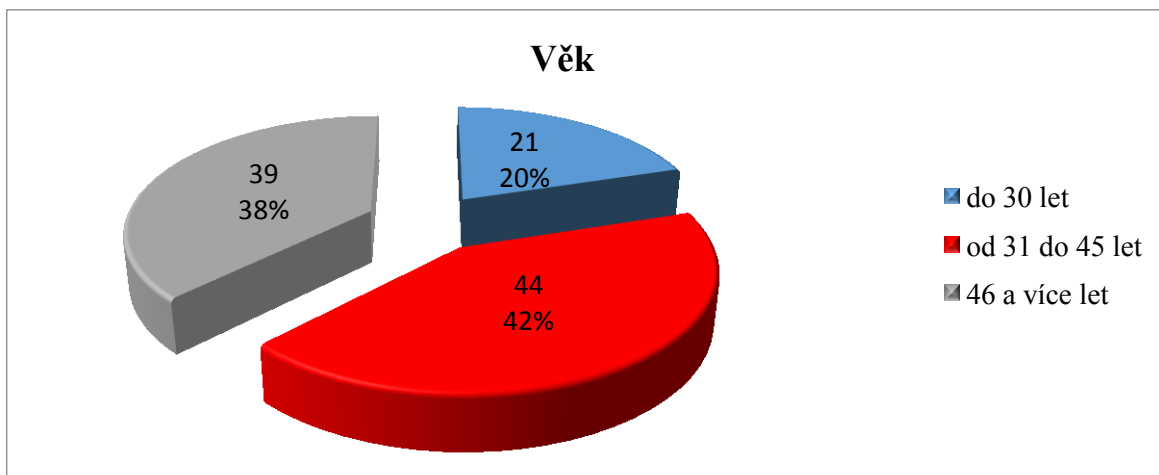
Položka nejvyšší dosažené vzdělání byla rozdělena do čtyř kategorií. Jak je patrné z grafu, nejvíce odpovídajících z řad seniorů má středoškolské vzdělání bez maturity (45%) a středoškolské s maturitou (38%), nejméně zastoupeni byli respondenti s vysokoškolským vzděláním (5%).

6.2 Charakteristika respondentů pedagogů z MŠ

Graf 5 Pohlaví respondentů pedagogů

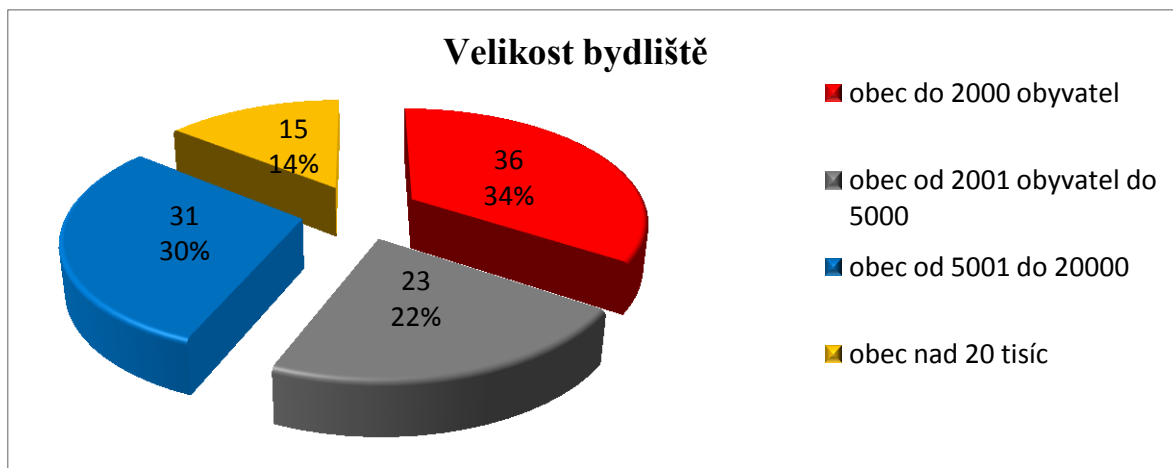
Podle předpokladu největší procento respondentů z MŠ tvořily ženy (95%), jen 5% bylo mužů.

Graf 6 Věk respondentů pedagogů

Věkové složení pedagogů z MŠ bylo rozloženo do tří kategorií, z nichž nejvíce tvořila kategorie od 31 do 45 let (44 %) a kategorie nad 46 let (38%)

Graf 7 Velikost bydliště respondentů pedagogů

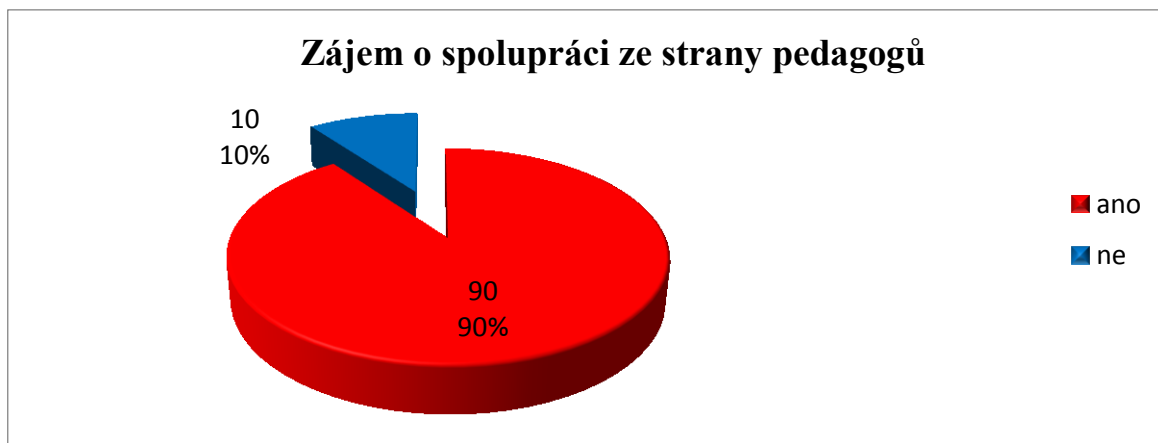
Nejvíce dotazovaných z řad pedagogů MŠ bydlí v obcích do 2 tis. obyvatel (34%) a městech do 20 tis. obyvatel, nejméně ve městech nad 20 tis. obyvatel.

6.3 Vyhodnocení výzkumných otázek

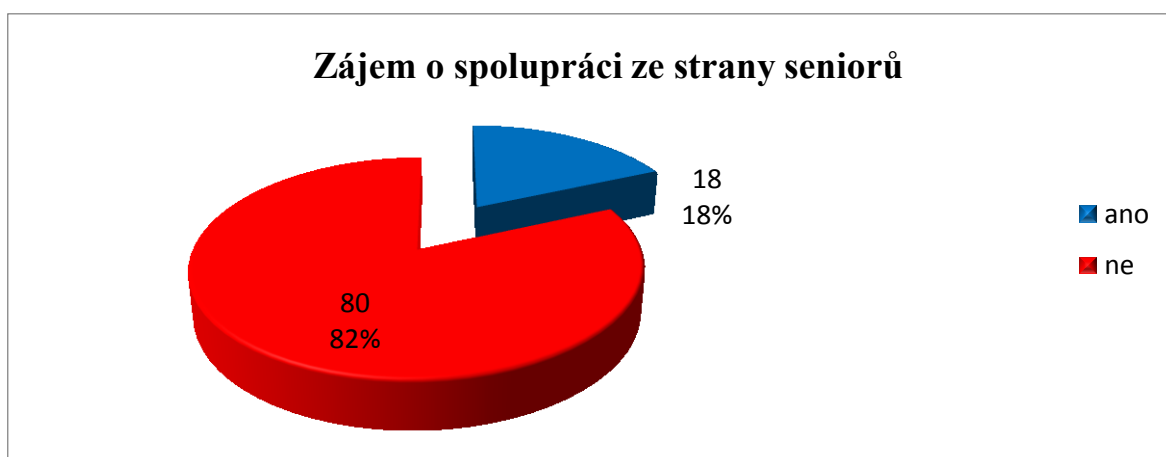
Na začátku výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky, které byly jednotlivě přiřazeny k položkám v dotazníku.

VO 1: Jaký je zájem o spolupráci seniorů a dětí z MŠ ze strany pracovníků MŠ na jedné straně a seniorů na straně druhé?

V dotazníkovém šetření bylo zjišťováno, zda je zájem o spolupráci ze strany pedagogů MŠ a zároveň i seniorů. Na tuto otázku odpovídali pedagogové v položce č. 7 DMŠ. Senioři odpovídali na tuto otázku v položce č. 10 DS. Jak je patrné z obou grafů, výsledky jsou naprosto odlišné. Zatímco pedagogové MŠ by spolupráci dětí a seniorů v 90 % uvítali, senioři o takovouto spolupráci jeví velmi malý zájem, jen 18 % respondentů odpovědělo kladně.

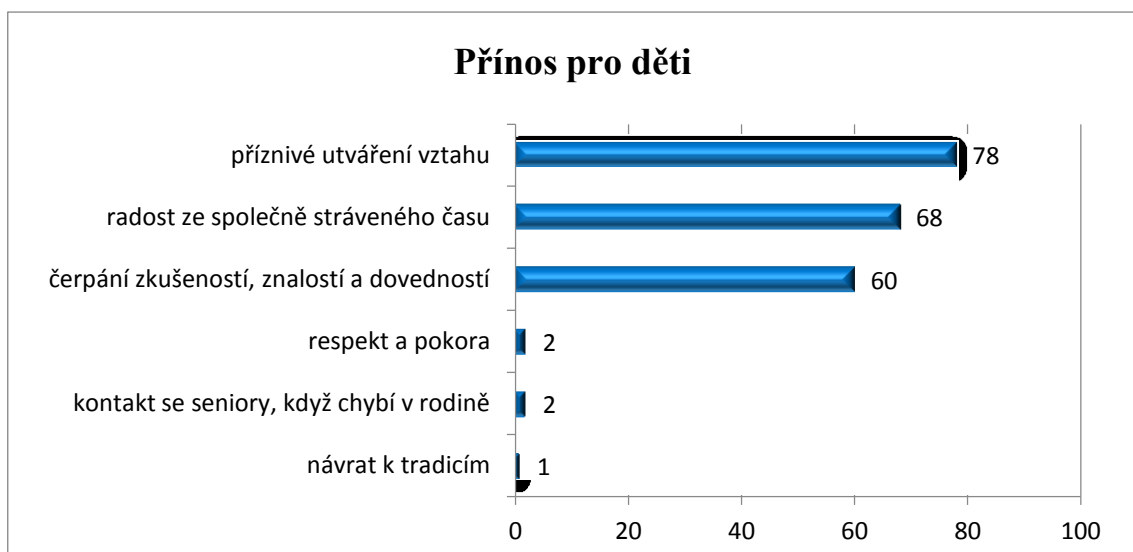
Graf 8 Zájem o spolupráci ze strany pedagogů

Graf 9 Zájem o spolupráci ze strany seniorů

VO 2: Co by tato mezigenerační spolupráce přinesla dětem z pohledu pedagogů MŠ?

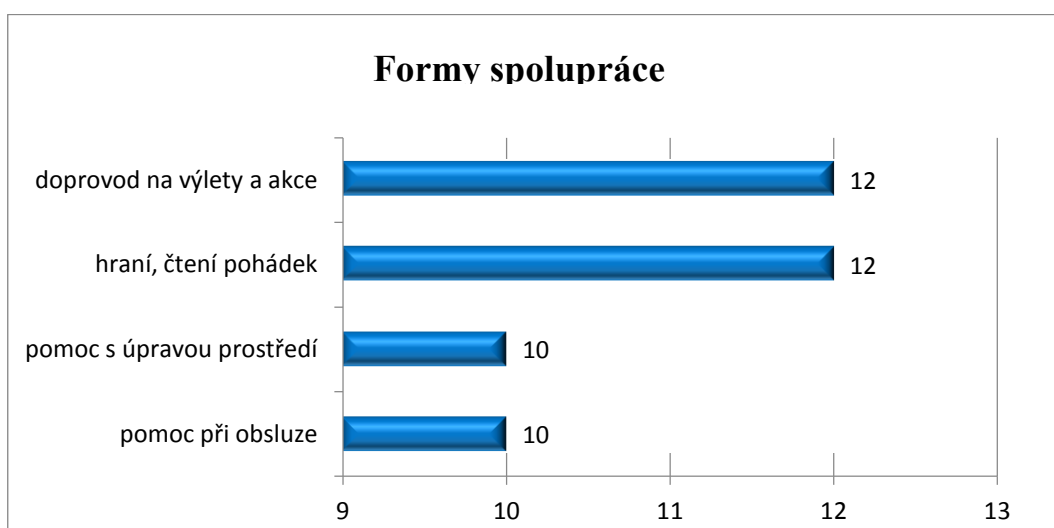
Na tuto otázku odpovídali respondenti v položce č. 8 DMŠ. Tato položka byla polouzavřená, pedagogové měli možnost uvést více odpovědí a doplnit i vlastní variantu odpovědi v možnosti jiné. Jak je patrné z grafu, nejvíce dotazovaných, 78 (86%) považuje příznivé utváření vztahu ke starší generaci jako za nejvýznamnější přínos spolupráce mezi dětmi a seniory. Také radost ze společně stráveného času (68 dotazovaných / 75%) a čerpání znalostí a dovedností od starší generace (60 dotazovaných / 67%) považuje většina respondentů za významný přínos. V možnosti „jiné“ uvedli 2 pedagogové do odpovědi „respekt a pokora ke starší generaci“, 1 odpovídající uvedl „návrat k tradicím“ a 2 uvedli do odpovědi „kontakt se seniory, zejména když schází v rodině“.

Graf 10 Přínos spolupráce pro děti z pohledu pedagogů

VO 3: O jaký druh aktivit v rámci spolupráce seniorů a dětí z MŠ je zájem ze strany seniorů?

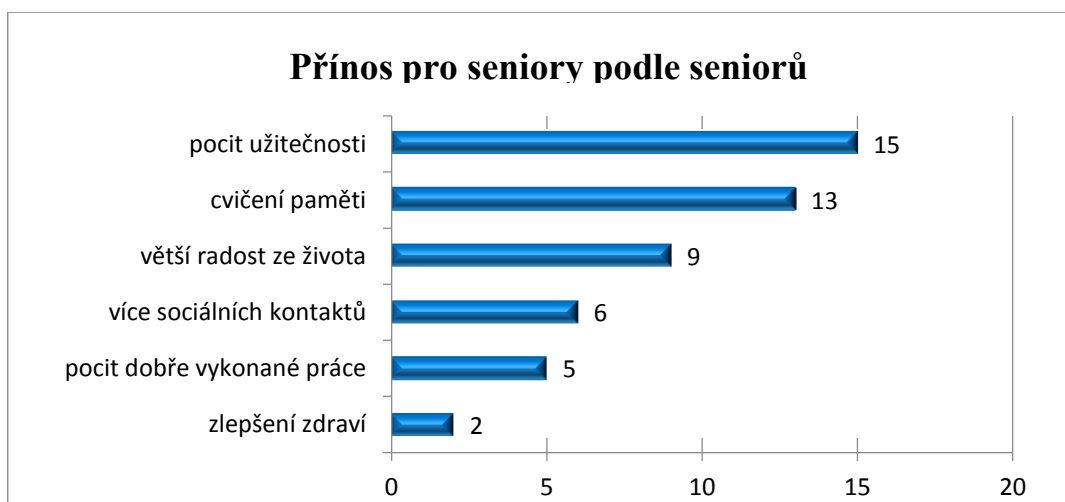
Na tuto otázku odpovídali respondenti v položce č. 12 DS. Odpověděli ti dotazovaní, kteří odpověděli kladně na otázku, zda mají zájem o spolupráci s dětmi v MŠ, celkem 18 respondentů z celkového počtu. Z odpovědí vyplynulo, že shodně a nejvíce by měli zájem jak o čtení pohádek a hraní si s dětmi, tak i o doprovod na výlety a různé akce (12 respondentů/70%). Ale i varianty „pomoc při obsluze dětí a s úpravou prostředí“ zaujaly 10 odpovídajících (58%).

Graf 11 Preferované druhy spolupráce ze strany seniorů

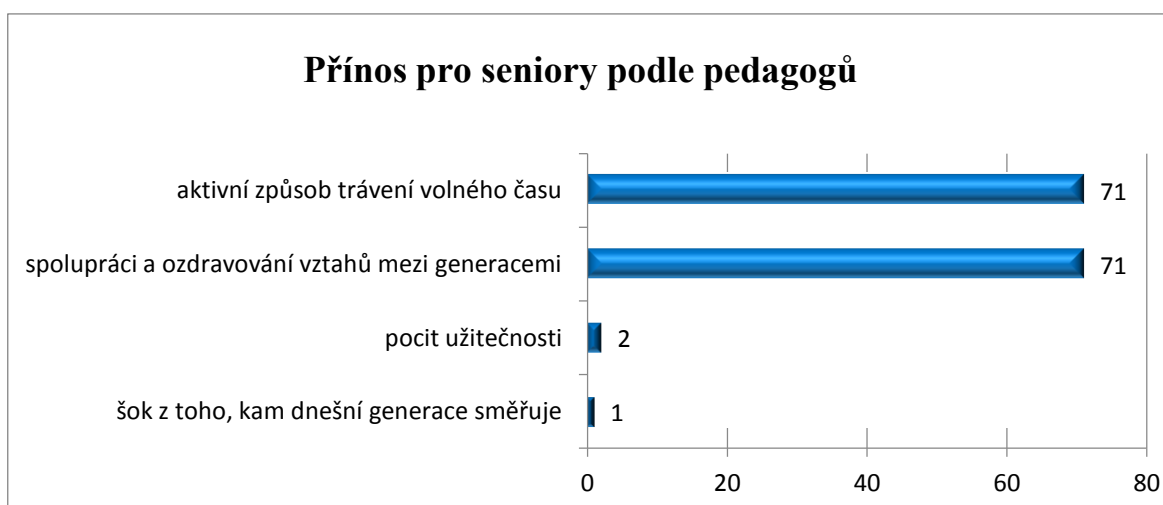
VO 4: Jaký přínos by měla spolupráce seniorů a dětí v MŠ pro seniory z pohledu pedagogů MŠ i z pohledu seniorů?

Na tuto otázku odpovídali pedagogové v položce č. 9 DMS a senioři v položce č. 11 DS. Z pohledu seniorů by pro ně největším přínosem ze spolupráce s dětmi byl pocit užitečnosti (15 odpovědí/ 83%) a procvičování paměti (13 odpovědí/ 72%). Jen 2 (11%) senioři z celkového počtu 18 odpovídajících si myslí, že by se jim zlepšilo zdraví.

Graf 12 Přínos spolupráce pro seniory z jejich pohledu

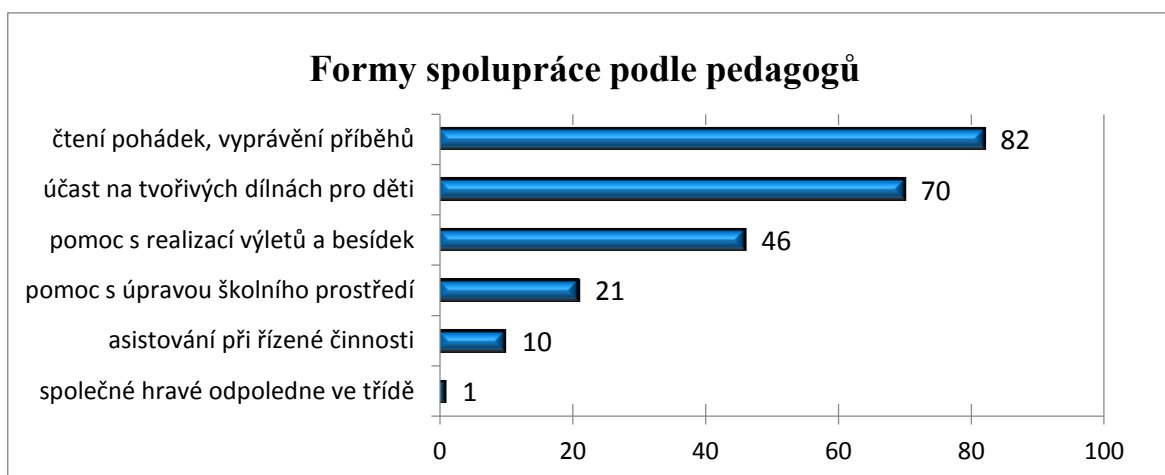
Z pohledu pedagogů by největším přínosem ze spolupráce s dětmi v MŠ pro seniory byl jak aktivní způsob trávení volného času, tak i ozdravování vztahů mezi generacemi. Tuto odpověď označilo shodně 71 (80%) všech dotázaných pedagogů. Jen tři respondenti vyplnili i možnost „jiné“. Dva doplnili jako další možnost „pocit užitečnosti“, jeden se obává toho, že by senioři měli „šok z toho, kam dnešní generace směřuje“.

Graf 13 Přínos spolupráce pro seniory z pohledu pedagogů

VO 5: Jakou formu by měla mít spolupráce seniorů a dětí z pohledu pedagogů MŠ?

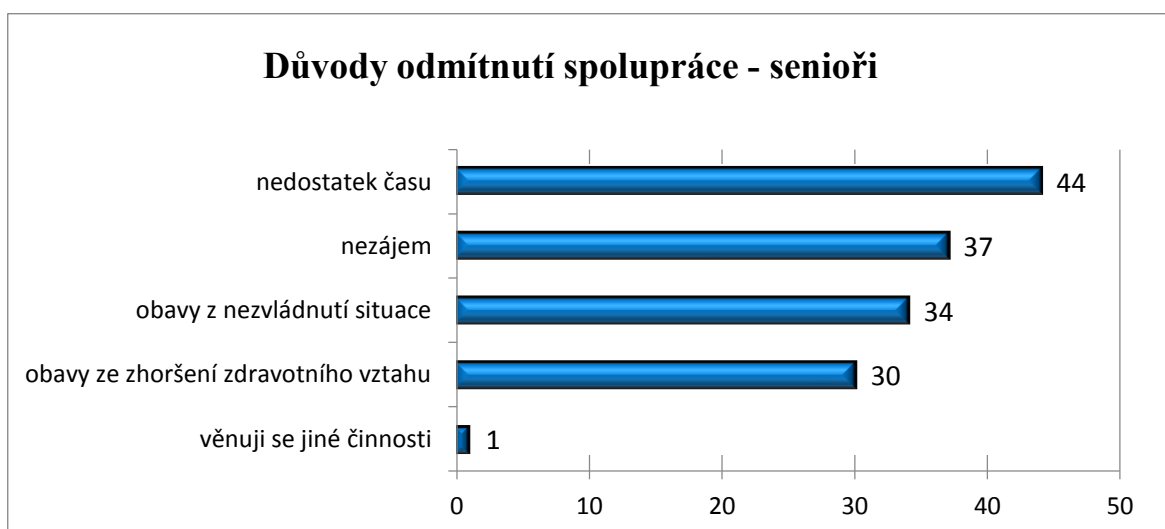
Tato otázka byla zodpovězena položkou č. 10 v DMŠ. Pedagogové by od seniorů nejvíce uvítali čtení pohádek a vyprávění příběhů (82/ 91%) a také účast na tvořivých dílnách pro děti (70/ 78%). Nejméně z nich (10/ 11%) upřednostňuje asistování při činnosti zaměřené na vzdělávání a všestranný rozvoj předškolních dětí.

Graf 14 Formy spolupráce z pohledu pedagogů

VO 6: Jaké jsou důvody pro odmítnutí spolupráce ze strany seniorů?

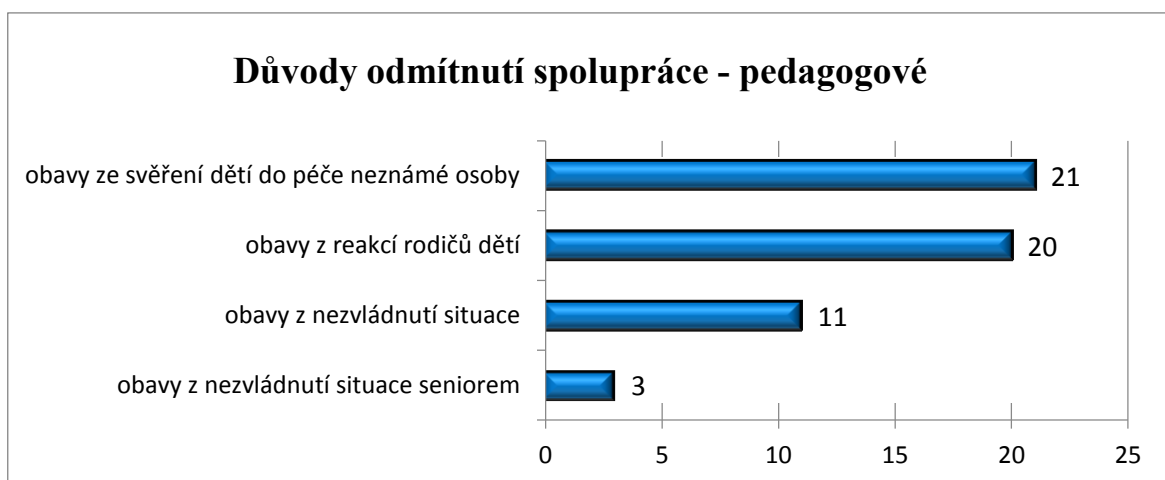
Tuto otázku zodpovídali senioři v položce č. 13 DS. Nejčastějším důvodem byl nedostatek času (44 respondentů/ 55%) a nezájem (37 respondentů/ 46%). Častou odpovědí bylo také „obavy z nezvládnutí situace“ (34 respondentů/ 42%) a „obavy ze zhoršení zdravotního stavu“ (30 dotázaných/ 37%). Jeden respondent odpověděl, že se již věnuje jiné činnosti.

Graf 15 Důvody odmítnutí spolupráce ze strany seniorů

VO 7: Jaké jsou důvody pro odmítnutí dobrovolnické pomoci seniorů v MŠ ze strany pedagogů MŠ?

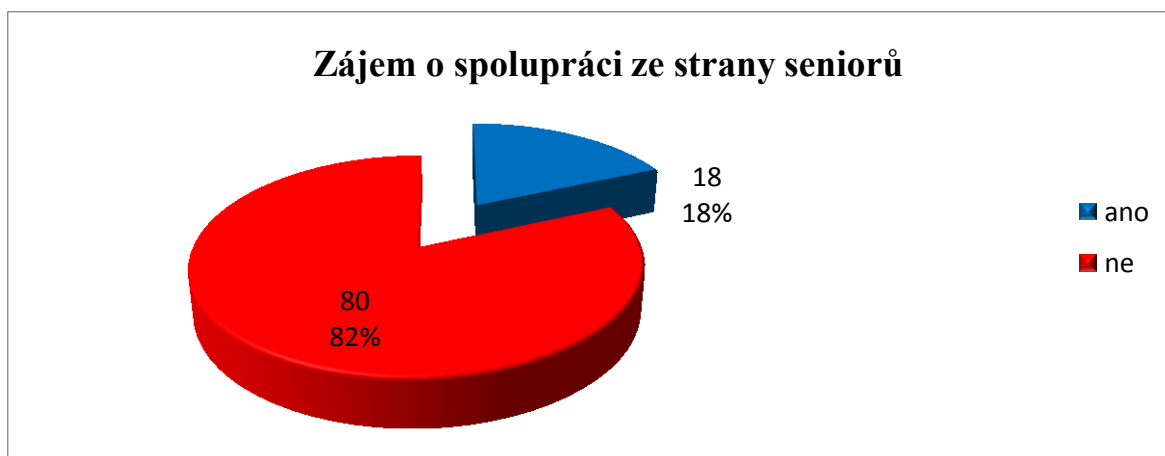
Tato otázka byla zodpovězena v položce č. 11 DMŠ. Největší obavy měli pedagogové ze svěřením dětí do péče neznámé osoby (21 respondentů/71%), následované obavou z reakce rodičů dětí (20 respondentů/ 74%).

Graf 16 Důvody odmítnutí spolupráce ze strany pedagogů

VO 8: Jaká je souvislost mezi časem stráveným s vlastními vnoučaty a ochotou zapojit se do dobrovolnické pomoci v MŠ u seniorů?

Odpověď na tuto otázku byla vyhodnocena z položek č. 9 a 10 DS. Data byla sesbírána z tabulky Microsoft Excel a následně převedena do grafu.

Graf 17 Zájem o spolupráci ze strany seniorů

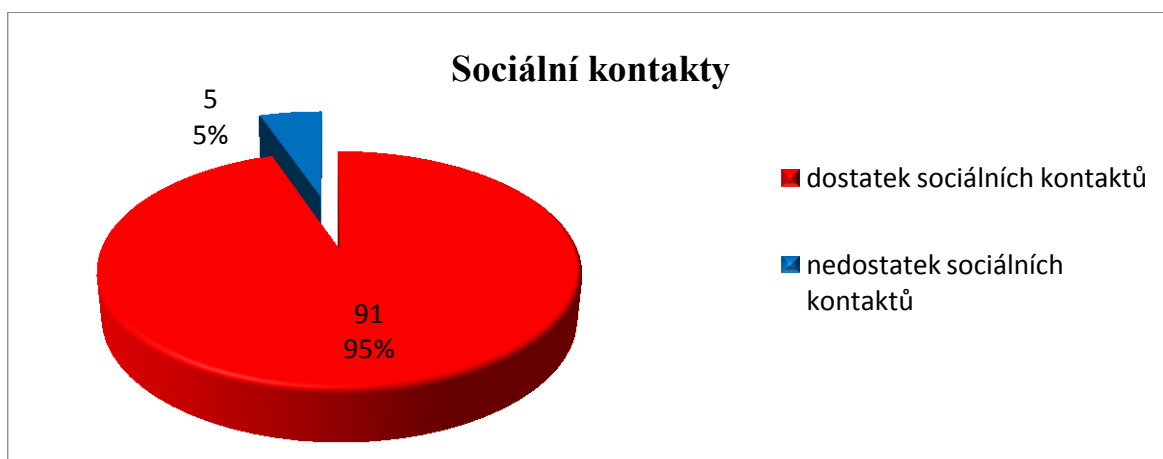

Graf 18 Vliv času stráveného s vnoučaty u dotazovaných, kteří by měli zájem o spolupráci s MŠ

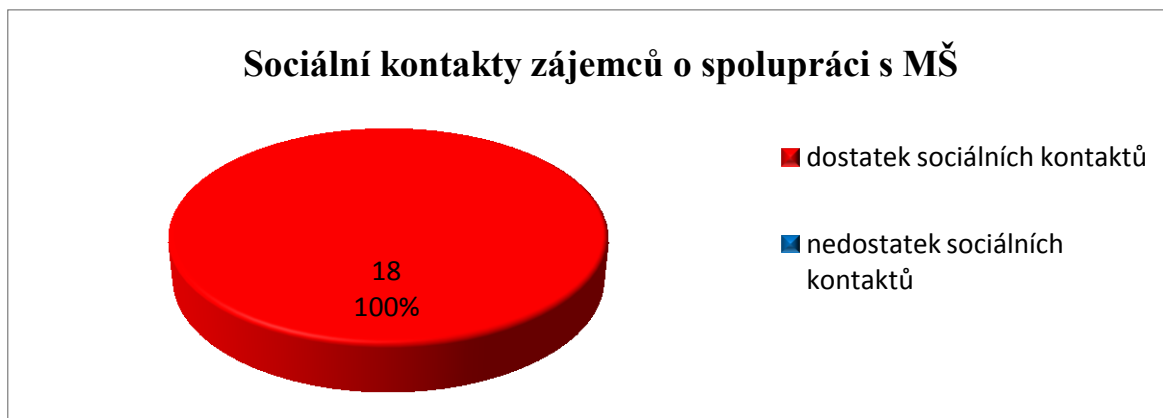
První graf zobrazuje odpovědi seniorů na otázku „Měl/a byste zájem zapojit se do dobrovolnické činnosti v MŠ?“ Z celkového počtu by bylo ochotno se zapojit 18 respondentů, což je 18% všech dotázaných. Druhý graf ukazuje odpovědi těchto 18 seniorů, kteří by byli ochotni se zapojit do spolupráce. Jak vyplývá z grafu, většina, což je 14 seniorů (78%) ze všech zájemců o spolupráci s MŠ označili čas strávený s vnoučaty za dostatečný. Pouze 4 (22%) ze zájemců o spolupráci vnímají čas strávený s vnoučaty za nedostatečný. Neplatí tedy, že čím méně kontaktu s vlastními vnoučaty senior má, tím více by byl ochotnější k dobrovolnické činnosti v MŠ.

VO 9 : Jaká je souvislost mezi množstvím sociálních kontaktů a ochotou spolupracovat s dětmi v MŠ u seniorů?

Tato otázka byla zodpovězena z položek č. 6 a č. 10 DS. Data byla sesbírána z tabulky Microsoft Excel a následně převedena do grafu.

Graf 19 Sociální kontakty seniorů

Graf 20 Vliv sociálních kontaktů seniorů na zájem o spolupráci s MŠ

První graf zobrazuje odpovědi seniorů na otázku „ Máte dostatek sociálních kontaktů?“ Jen 5% z nich uvedlo, že nemá dostatek sociálních kontaktů, většina dotázaných (95%) uvedla, že jich má dostatek.

Druhý graf zobrazuje, jak respondenti z jedné i druhé kategorie odpovídali na otázku „Měl/a byste zájem zapojit se do dobrovolnické činnosti v MŠ?“ Z odpovědí je patrné, že senioři, kteří uvedli, že nemají dostatek sociálních kontaktů, by se nezapojili do dobrovolnické činnosti v MŠ v žádném z případů. Všech 18 zájemců o spolupráci s MŠ odpovědělo, že má dostatek sociálních kontaktů.

6.4 Testování hypotéz

H₀₁ Mezi četnostmi odpovědí pedagogických pracovníků mateřských škol na otázku, zdali by „uvítali spolupráci se seniory“ a délkou jejich praxe neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A1} Mezi četnostmi odpovědí pedagogických pracovníků mateřských škol na otázku, zdali by „uvítali spolupráci se seniory“ a délkou jejich praxe existuje statisticky významný rozdíl.

K výpočtu hypotézy byly použity tyto položky z dotazníku DMŠ:

Položka č. 3: Jaká je délka Vaší učitelské praxe v MŠ?

Položka č. 7: Uvítal/a byste dobrovolnickou pomoc seniorů v mateřské škole?

V tabulce jsou zobrazeny zjištěné názory respondentů a délka jejich praxe (pozorované četnosti):

Tabulka 1 Pozorované četnosti - délka praxe

	Ano	Ne	Σ
do 5 let	24	3	27
6 až 15 let	21	6	27
16 až 25 let	22	3	25
více než 25 let	23	3	26
Σ	90	15	105

Výpočet očekávaných četností:

Tabulka 2 Očekávané četnosti – délka praxe

	Ano	Ne
do 5 let	23,14	3,86
6 až 15 let	23,14	3,86
16 až 25 let	21,43	3,57
více než 25 let	22,29	3,71

Výpočet hodnoty, který je nutný pro stanovení testového kritéria χ^2 :

Tabulka 3 Výpočet hodnoty – délka praxe

	Ano	Ne
do 5 let	0,03175	0,19048
6 až 15 let	0,19841	1,19048
16 až 25 let	0,01524	0,09143
více než 25 let	0,02289	0,13736

Výpočet testového kritéria χ^2

$$\chi^2 = 0,03175 + 0,19048 + 0,19841 + 1,19048 + 0,01524 + 0,09143 + 0,02289 + 0,13736 = 1,8780$$

Počet stupňů volnosti testového kritéria: $f = (2 - 1) \times (4 - 1) = 3$

Pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti byla nalezena ve statistických tabulkách pro kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát kritická hodnota

$\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$. Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 1,8780$ je menší než hodnota kritická, a proto byla přijata nulová hypotéza. Mezi četností odpovědí na danou otázku a délkou praxe respondentů není statisticky významná závislost. Tento závěr byl přijat s jistotou 95%.

***H₀₂** Mezi zájmem pedagogických pracovníků mateřských škol o dobrovolnickou činnost seniorů v MŠ a velikostí obce, ve které je školka umístěna, neexistuje statisticky významný rozdíl.*

***H_{A2}** Mezi zájmem pedagogických pracovníků mateřských škol o dobrovolnickou činnost seniorů v MŠ a velikostí obce, ve které je školka umístěna, existuje statisticky významný rozdíl.*

K výpočtu hypotézy byly použity tyto položky z dotazníku DMŠ:

Položka č. 5: V jak velké obci je umístěna MŠ, ve které pracujete?

Položka č. 6: Zajímá Vás možnost mezigeneračního propojení dětí předškolního věku a seniorů?

V tabulce jsou zobrazeny zjištěné názory respondentů a velikost obce, kde je školka umístěna (pozorované četnosti):

Tabulka 4 Pozorované četnosti – sídlo školky

	Ano	Ne	Σ
obec do 5000 obyvatel	35	10	45
obec od 5001 do 20000 obyvatel	32	7	39
obec nad 20000 obyvatel	15	6	21
Σ	82	23	105

Výpočet očekávaných četností:

Tabulka 5 Očekávané četnosti – sídlo školky

	Ano	Ne
obec do 5000 obyvatel	35,14	9,86
obec od 5001 do 20000 obyvatel	30,46	8,54
obec nad 20000 obyvatel	16,4	4,6

Výpočet hodnoty, který je nutný pro stanovení testového kritéria χ^2

Tabulka 6 Výpočet hodnoty – sídlo školky

	Ano	Ne
obec do 5000 obyvatel	0,00058	0,00207
obec od 5001 do 20000 obyvatel	0,07816	0,27864
obec nad 20000 obyvatel	0,11951	0,42609

Výpočet testového kritéria χ^2

$$\chi^2 = 0,00058 + 0,00207 + 0,07816 + 0,27864 + 0,11951 + 0,42609 = 0,90505$$

Počet stupňů volnosti testového kritéria: $f = (2 - 1) \times (3 - 1) = 2$

Pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti byla nalezena ve statistických tabulkách pro kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$. Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 0,90505$ je menší než hodnota kritická, a proto byla přijata nulová hypotéza. Mezi četností odpovědí na danou otázku a velikostí obce, kde je školka umístěna není statisticky významná závislost. Tento závěr byl přijat s jistotou 95%.

H₀₃ Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a jejich dosaženým vzděláním neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A3} Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a jejich dosaženým vzděláním existuje statisticky významný rozdíl.

K výpočtu hypotézy byly použity tyto položky z dotazníku DS:

Položka č. 4: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Položka č. 10: Měl/a byste zájem zapojit se do spolupráce s dětmi v mateřské škole?

V tabulce jsou zobrazeny zjištěné názory respondentů a jejich dosažené vzdělání (pozorované četnosti):

Tabulka 7 Pozorované četnosti – dosažené vzdělání

	Ano	Ne	Σ
základní	3	9	12
středoškolské bez maturity	3	41	44
středoškolské s maturitou	11	26	37
vysokoškolské	3	2	5
Σ	20	78	98

Výpočet očekávaných četností:

Tabulka 8 Očekávané četnosti – dosažené vzdělání

	Ano	Ne
základní	2,45	9,55
středoškolské bez maturity	8,98	35,02
středoškolské s maturitou	7,55	29,45
vysokoškolské	1,02	3,98

Výpočet hodnoty, který je nutný pro stanovení testového kritéria χ^2

Tabulka 9 Výpočet hodnoty – dosažené vzdělání

	Ano	Ne
Základní	0,12398	0,03179
středoškolské bez maturity	3,98186	1,02099
středoškolské s maturitou	1,57534	0,40393
vysokoškolské	3,84041	0,98472

Odpovědi respondentů přepočtené na procenta:

Tabulka 10 Procentuální vyjádření – dosažené vzdělání

	Ano	Ne
Základní	25%	75%
středoškolské bez maturity	7%	93%
středoškolské s maturitou	30%	70%
vysokoškolské	60%	40%

Výpočet testového kritéria χ^2

$$\chi^2 = 0,12398 + 0,03179 + 3,98186 + 1,02099 + 1,57534 + 0,40393 + 3,84041 + 0,98472 = 11,9630$$

Počet stupňů volnosti testového kritéria: $f = (2 - 1) \times (4 - 1) = 3$

Pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti byla nalezena ve statistických tabulkách pro kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$. Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 11,9630$ je větší než hodnota kritická, a proto byla zamítnuta nulová hypotéza. Mezi četností odpovědí na danou otázku a dosaženým vzděláním respondentů je statisticky významná závislost. Tento závěr byl přijat s jistotou 95%.

H04 Mezi ochotou k dobrovolnické činnosti v MŠ u seniorek žen a seniorů mužů neexistuje statisticky významný rozdíl.

HA4 Mezi ochotou k dobrovolnické činnosti v MŠ u seniorek žen a seniorů mužů existuje statisticky významný rozdíl.

K výpočtu hypotézy byly použity tyto položky z dotazníku DS:

Položka č. 3: Jste?

Položka č. 10: Měl/a byste zájem zapojit se do spolupráce s dětmi v mateřské škole?

Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti Chí-kvadrátu:

Tabulka 11 Čtyřpolní tabulka

	Ano	Ne	Σ
muž	2	20	22
žena	18	58	76
Σ	20	78	98

Výpočet čtyřpolní tabulky:

$$\chi^2 = 98 \times \frac{(2 \times 58 - 20 \times 18)^2}{22 \times 76 \times 20 \times 78} = 2,237$$

Čtyřpolní tabulka má 1 stupeň volnosti, vypočtenou hodnotu χ^2 proto byla srovnána s kritickou hodnotou pro 1 stupeň volnosti a zvolenou hladinou významnosti (0,01) $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$. Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 2,237$ je menší než hodnota kritická, a proto byla přijata nulová hypotéza. Mezi četností odpovědí na danou otázku a pohlavím respondentů není statisticky významná závislost. Tento závěr byl přijat s jistotou 99%.

H₀5 Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a věkem seniorů neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A5 Mezi ochotou seniorů k dobrovolnické pomoci v MŠ a věkem seniorů existuje statisticky významný rozdíl.

K výpočtu hypotézy byly použity tyto položky z dotazníku DS:

Položka č. 1. Uveďte Váš věk.

Položka č. 10: Měl/a byste zájem zapojit se do spolupráce s dětmi v mateřské škole?

V tabulce jsou zobrazeny zjištěné názory respondentů a jejich věk (pozorované četnosti):

Tabulka 12 Pozorované četnosti - věk

	Ano	Ne	Σ
60 až 65 let	15	24	39
66 až 70 let	5	36	41
nad 70 let	2	16	18
Σ	22	76	98

Výpočet očekávaných četností:

Tabulka 13 – Očekávané četnosti - věk

	Ano	Ne
60 až 65 let	8,76	30,24
66 až 70 let	9,20	31,80
nad 70 let	4,04	13,96

Výpočet hodnoty, který je nutný pro stanovení testového kritéria χ^2

Tabulka 14 – Výpočet hodnoty - věk

	Ano	Ne
60 až 65 let	4,45440	1,28943
66 až 70 let	1,92027	0,55587
nad 70 let	1,03072	0,29836

Odpovědi respondentů přepočtené na procenta:

Tabulka 15 Procentuální vyjádření - věk

	Ano	Ne
60 až 65 let	38%	62%
66 až 70 let	12%	88%
Nad 70 let	11%	89%

Výpočet testového kritéria χ^2

$$\chi^2 = 4,45440 + 1,28943 + 1,92027 + 0,55587 + 1,03072 + 0,29836 = 9,54905$$

$$\text{Počet stupňů volnosti testového kritéria: } f = (2 - 1) \times (3 - 1) = 2$$

Pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti byla nalezena ve statistických tabulkách pro kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$. Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 9,54905$ je větší než hodnota kritická, a proto byla zamítnuta nulová hypotéza. Mezi četnostmi odpovědí na danou otázku a věkem respondentů, je statisticky významná závislost. Tento závěr přijímáme s jistotou 95%.

H_06 Mezi ochotou k dobrovolnické pomoci v MŠ u seniorů a velikostí obce, kde senior bydlí, neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_{A6} Mezi ochotou k dobrovolnické pomoci v MŠ u seniorů a velikostí obce, kde senior bydlí, existuje statisticky významný rozdíl.

K výpočtu hypotézy byly použity tyto položky z dotazníku DS:

Položka č. 2: Kolik obyvatel má obec, ve které bydlíte?

Položka č. 10: Měl/a byste zájem zapojit se do spolupráce s dětmi v mateřské škole?

V tabulce jsou zobrazeny zjištěné názory respondentů a počet obyvatel obce, kde respondent bydlí (pozorované četnosti):

Tabulka 16 Pozorované četnosti - bydliště

	Ano	Ne	Σ
obec do 2000 obyvatel	6	9	15
obec od 2001 do 5000 obyvatel	3	12	15
obec od 5001 do 20000 obyvatel	7	33	40
obec nad 20000 obyvatel	6	22	28
Σ	22	76	98

Výpočet očekávaných četností:

Tabulka 17 Očekávané četnosti - bydliště

	Ano	Ne
obec do 2000 obyvatel	3,37	11,63
obec od 2001 do 5000 obyvatel	3,37	11,63
obec od 5001 do 20000 obyvatel	8,98	31,02
obec nad 20000 obyvatel	6,29	21,71

Výpočet hodnoty, který je nutný pro stanovení testového kritéria χ^2

Tabulka 18 Výpočet hodnoty - bydliště

	Ano	Ne
obec do 2000 obyvatel	2,05826	0,59581
obec od 2001 do 5000 obyvatel	0,04007	0,01160
obec od 5001 do 20000 obyvatel	0,43641	0,12633
obec nad 20000 obyvatel	0,01299	0,00376

Výpočet testového kritéria χ^2

$$\chi^2 = 2,05826 + 0,59581 + 0,04007 + 0,01160 + 0,43641 + 0,12633 + 0,01299 + 0,00376 = 3,28523$$

Počet stupňů volnosti testového kritéria: $f = (2 - 1) \times (4 - 1) = 3$

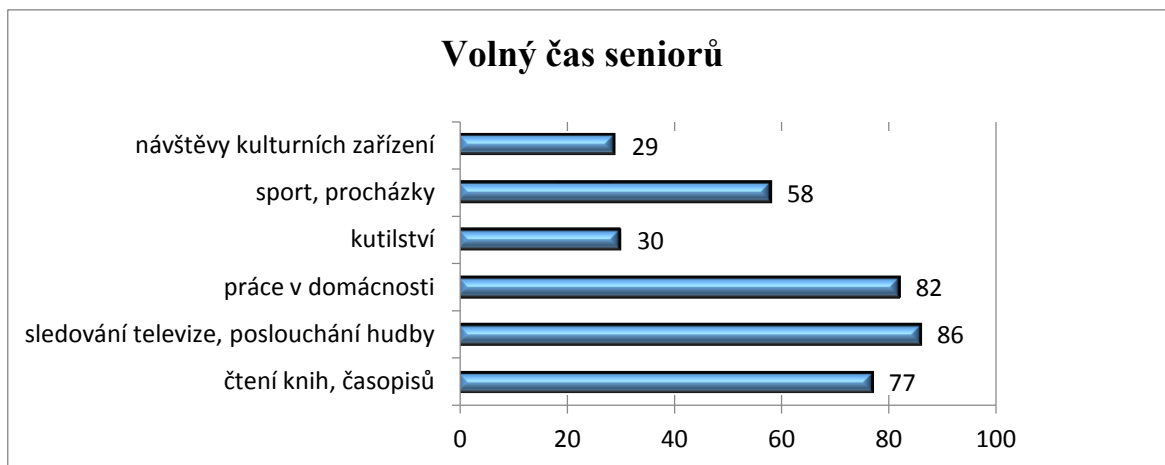
Pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti byla nalezena ve statistických tabulkách pro kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$. Vypočítaná hodnota $\chi^2 = 3,28523$ je menší než hodnota kritická, a proto přijímáme nulovou hypotézu. Mezi četností odpovědí na danou otázku a velikostí obce, kde respondent bydlí, není statisticky významná závislost. Tento závěr byl přijat s jistotou 95%.

6.5 Shrnutí výsledků výzkumu a interpretace dat

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda jsou senioři i pedagogové z MŠ nakloněni k mezigenerační spolupráci seniorů a dětí v MŠ a jakou formu by tato spolupráce měla mít. Dále bylo zjišťováno, co by tato případná spolupráce přinesla jak seniorům, tak i dětem a jaké aktivity by dotazovaní senioři byli ochotni s dětmi vykonávat. Také byly zjišťovány důvody pro odmítnutí spolupráce ze strany seniorů i pedagogů z MŠ.

Na začátku výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky a formulovány hypotézy.

První výzkumná otázka **VO1** zjišťovala, jaký je zájem o spolupráci dětí a seniorů ze strany seniorů a zároveň i pedagogů MŠ. Zatímco zájem ze strany pedagogů byl vysoký, senioři jeví o spolupráci malý zájem. Tato skutečnost může odrážet fakt, že pedagogové mají profesní zájem na rozvoj dětí i po stránce budování mezigeneračních vztahů, chtějí přispět k lepšímu pochopení a také toleranci starší generace. Senioři mají ze spolupráce obavy, chtějí mít svůj klid a věnovat se spíše svým koníčkům. Jak ukazuje následující graf (Graf 21), vzorek dotazovaných seniorů se věnuje nejvíce pasivní zábavě, což přímo koreluje s neochotou k nějaké dobrovolnické činnosti.

Graf 21 Aktivity seniorů ve volném čase

Další výzkumná otázka **VO2** se zabývala názorem pedagogických pracovníků na přínos ze spolupráce pro děti předškolního věku. Právě příznivé utváření vztahu ke starší generaci viděli pedagogové jako hlavní klad této spolupráce. Obava ze starých lidí může u dětí pramenit i z jejich neznalosti a nemožnosti kontaktu v případech absence prarodičů, na což poukázali i dva z dotazovaných pedagogů. Starší generace je také nositelem tradic, dokáže mladším generacím rozšířit obzory, předávat zkušenosti a znalosti, což vyhodnotili respondenti jako další zisk takovéto spolupráce.

Výzkumná otázka **VO3** zjišťovala u seniorů, o jaký druh aktivit by měli zájem při případné spolupráci s dětmi. Největší zájem by měli o čtení, vyprávění a hraní společných her, což je pochopitelné vzhledem k celkově pomalejšímu tempu řečového projevu seniorů. Pohádky mohou číst i senioři, kteří jsou méně mobilní a snadněji se tak zapojit do spolupráce. Někteří senioři by měli zájem také o doprovod dětí na různé akce a výlety. Aktivita seniorů je tedy odlišná, zatímco jeden je zdravý a plný síly a elánu, který potřebuje někde uplatnit, jiný je třeba omezen fyzicky a může se zapojit jen do určitých, jemu vyhovujících aktivit.

Otázka **VO4** zkoumala názor seniorů i pedagogů na přínos spolupráce pro mezi dětmi a seniory pro seniory. Podle seniorů by to byl nejvíce pocit užitečnosti následovaný cvičením paměti. Starší člověk po tom, co stráví léta v pracovním procesu, může cítit potřebu vyplnit svůj volný čas smysluplnou činností, přispět společnosti takovým způsobem, jaký je právě jemu blízký a který bude prospěšný i jemu. Seniora pravidelné setkávání ponouká zapamatovat si jména dětí i pedagogů, vzpomínat na doby minulé při vyprávění příběhů a pohádek a zdokonalovat si logické myšlení při hrách, což všechno vede k bystření paměti.

Pedagogové odpověděli, že největším přínosem pro seniory by bylo shodně aktivní trávení volného času a ozdravování vztahu mezi generacemi.

Výzkumná otázka **VO5** zjišťovala u pedagogů, jakou formu by měla mít případná spolupráce seniorů a dětí v mateřské škole. Dotazovaní by upřednostnili čtení pohádek a vyprávění příběhů a také účast na tvořivých dílnách. Nejméně by měli zájem o asistenci při řízené činnosti, což je podle RVP PV (s. 8) „*didakticky zacílená činnost, která je učitelem přímo nebo nepřímo motivovaná, která je dítěti nabízena a v níž je zastoupeno spontánní a záměrné (cílené, plánované) učení.*“ Je tedy logické, že těmto činnostem s dětmi by se měli věnovat právě pedagogové, kteří jsou na tuto činnost proškoleni a mají s ní zkušenosti.

Otázka **VO6** zjišťovala důvody pro odmítnutí dobrovolnické činnosti v mateřské škole ze strany seniorů. Jako nejčastější důvod uváděli respondenti nedostatek času spolu s nezájmem o tuto činnost. Pravděpodobně tedy tráví svůj volný čas jinou činností, která je naplňuje a přináší jim pocit uspokojení. Ne každý chce trávit svůj volný čas péčí o další pokolení, upřednostňuje klid a preferuje činnosti lépe dostupné a pohodlnější. Další častou odpovědí byly obavy z nevládnutí situace a zhoršení zdravotního stavu. Ne každý senior má cit pro spolupráci s takto malými dětmi, které vyžadují velkou dávku pozornosti a trpělivosti. Obavy ze zhoršení zdraví nejsou zcela odůvodněné, každý jednotlivec by se zapojil do spolupráce jen v takové míře, kterou mu dovoluje právě jeho zdravotní stav. Naopak větší radost ze života a zlepšení psychické kondice často významně přispěje i ke zlepšení fyzického zdraví.

Taktéž **VO7** zjišťovala důvody pro odmítnutí spolupráce seniorů s dětmi v MŠ, tentokrát u pedagogů. Ti vyjádřili svoji obavu ze svěřením dítěte do péče neznámé osoby a také obavy z reakce rodičů dětí, které možná plynou i ze špatných zkušeností právě s rodiči, kteří mohou mít přehnané nároky na sociální kontakty svého dítěte. V dnešní době obavy pochopitelné, ale na druhou stranu děti by pořád byly pod dohledem zkušených pedagogů. Senior by byl sice významným, ale přeci jen doplňujícím prvkem péče o děti.

Výzkumná otázka **VO8** prozkoumávala možnou souvislost mezi časem stráveným s vlastními vnoučaty a ochotou zapojit se do dobrovolnické činnosti v MŠ u seniorů. Zde se nepotvrdil předpoklad, že pokud senioři netráví dostatek času s vlastními vnoučaty, budou vyhledávat společnost jiných dětí. Z toho by se dalo usoudit, že tyto kontakty záměrně nevyhledávají, protože nestojí o společnost dětí anebo vlastní vnoučata nemají, takže u

nich není dostatečně vyvinut vztah k malým dětem. Naopak se potvrdilo, že ti senioři, kteří mají dostatek kontaktů se svými vlastními vnoučaty, by se ještě navíc zapojili do spolupráce i s jinými dětmi. Láska k dětem, pocit smysluplnosti při předávání zkušeností a radost z kontaktu s dětmi je pro ně hnací silou, která jim přináší novou energii do života.

Poslední výzkumná otázka **VO9** zjišťovala souvislost mezi dostatkem sociálních kontaktů seniorů a jejich ochotou ke spolupráci s dětmi v MŠ. Zde se opět nepotvrdil předpoklad, že nedostatek sociálních kontaktů by chtěli senioři kompenzovat návštěvami v MŠ. Je to zřejmě dáno odlišným nazíráním na způsob trávení svého volného času a druh sociálních kontaktů, který by chtěli navázat.

Hypotéza **H1** zjišťovala, zda existuje ve vstřícnosti pedagogů k pomoci od seniorů souvislost s délkou jejich praxe. Zde byla přijata nulová hypotéza, neexistuje tedy souvislost mezi délkou praxe pedagogů a jejich vstřícností k dobrovolnické činnosti seniorů v MŠ. Celkově byli pedagogové vstřícnější ke spolupráci se seniory, jen 10% z nich odpovědělo záporně.

Hypotéza **H2** zjišťovala, zda existuje souvislost mezi zájmem pedagogů o spolupráci se seniory a velikostí obce, ve které je umístěna školka. Z výpočtu závislosti chí-kvadrátem vyplynulo, že neexistuje závislost mezi velikostí obce, kde je umístěna školka a zájmem pedagogů o spolupráci.

Hypotéza **H3** zjišťovala, zda existuje souvislost mezi vzděláním seniorů a jejich ochotou spolupracovat v MŠ. Z výpočtu vyplynulo, že tato souvislost existuje, proto byla zamítnuta nulová hypotéza. V případě, že je zamítnuta nulová hypotéza a přijata alternativní, tak to znamená, že odpovědi respondentů v jednotlivých skupinách (vzdělání) jsou významně rozdílné. Podle tabulky (Tabulka 10), kde jsou odpovědi respondentů vyjádřeny procentuálně, však neplatí, že čím má senior vyšší vzdělání, tím je ochotnější spolupracovat, protože např. větší počet lidí se základním vzděláním je ochotných spolupracovat než počet respondentů se středoškolským vzděláním bez maturity.

To, že existuje závislost, znamená, že dosažené vzdělání ovlivňuje názor na ochotu spolupracovat. Čili podle výsledků má smysl oslovovat vysokoškolsky vzdělané seniory, ti odpověděli v 60 % případů, že by měli o spolupráci zájem.

Hypotéza **H4** zkoumala, zda existuje rozdíl v ochotě ke spolupráci mezi muži a ženami. Odpovědi byly zaznamenány do čtyřpolní tabulky a vypočten chí-kvadrát pro čtyřpolní

tabulku. Zde byla přijata nulová hypotéza, nepotvrdil se tedy rozdíl mezi vstřícností žen a vstřícností mužů v ochotě ke spolupráci.

Hypotéza **H5** zjišťovala, zda existuje souvislost mezi věkem seniorů a jejich ochotou spolupracovat s dětmi v MŠ. Jak vyplynulo z výpočtu chí- kvadrátu, tato souvislost se potvrdila, byla zamítnuta nulová hypotéza. Odpovědi respondentů tedy byly významně rozdílné. I podle tabulky (Tabulka 15), kde jsou odpovědi vyjádřeny procentuálně, je vidět, že ve věkové skupině od 66 let zřetelně ubylo zájmu o dobrovolnickou činnost respondentů, nad 70 let věku ještě o procento méně. Zde tedy je možno říci, že čím byl respondent starší, tím méně byl ochotný spolupracovat s dětmi v MŠ.

Poslední hypotéza **H6** zkoumala, zda jsou ochotnější ke spolupráci spíše senioři z vesnic či měst. Zde se souvislost nepotvrdila, byla tedy přijata nulová hypotéza. Mezi ochotou ke spolupráci mezi seniory z vesnic a seniory z měst není statisticky významný rozdíl.

6.6 Doporučení pro praxi

Jak je vidět z výsledků výzkumu, většina pedagogů MŠ ve Zlínském kraji by měla o spolupráci se seniory zájem. Bylo by tedy přínosné pokusit se zapojit seniory do této činnosti, např. návštěvami dětí v domovech seniorů nebo klubech důchodců. Také zařazení této aktivity pro seniory v dobrovolnických centrech by mohlo pomoci zvýšit zájem o takovou formu spolupráce a tento projekt by mohla podpořit i spolupráce sociálního odboru a odboru školství v jednotlivých obcích.

Že takovéto projekty fungují i v praxi, dokazuje např. pilotní projekt Dobrovolnického centra Pardubice „Ve školce je místo i pro babičky“, kde již seniorky docházejí do školky a pomáhají nejmladším dětem s obsluhou, ale také čtou nebo vyprávějí příběhy.

Dalším podobným, již osvědčeným projektem je „Pohádková babička“, kde seniorky, tentokrát z Domova pro seniory Dubina v Pardubicích, docházejí pravidelně do místní školky a čtou dětem pohádky.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala možnostmi spolupráce seniorů a dětí v mateřských školách ve Zlínském kraji. Toto téma bylo zvoleno proto, že již existují projekty v jiných krajích ČR, které dokázaly seniory k takovéto spolupráci přimět, a bylo tedy zajímavé zjistit názory na tuto problematiku jak u seniorů, tak i u pedagogů MŠ ve Zlínském kraji.

Cílem této práce bylo zjistit, jaký je zájem o spolupráci jak ze strany seniorů, tak i pedagogů, jakou formu by tato spolupráce měla mít a jaká pozitiva pro seniory i předškolní děti z ní plynou.

V teoretické části byl definován pojem stáří, změny fyzického i psychického charakteru seniora, sociální aspekty stárnutí a pohled na stáří očima současné společnosti. Dále bylo charakterizováno dítě předškolního věku z hlediska vývojových specifik, vztahů v rodině, společnosti i v mateřské škole. Také byla popsána mateřská škola, osobnost pedagoga MŠ, ale hlavně možnosti mezigenerační spolupráce a pozitiva vyplývající z ní jak pro seniory, tak pro děti předškolního věku.

V praktické části byly pomocí dotazníkového šetření mezi seniory a pedagogy MŠ Zlínského kraje získány informace o možnostech a formě spolupráce starších občanů s předškolními dětmi, o názorech jednotlivých respondentů na přínos takovéto kooperace, údaje o jejich vzdělání, bydlišti a délce praxe, které byly následně analyzovány a interpretovány.

Výsledky výzkumů ukázaly, že podstatná část pedagogů MŠ je ke spolupráci nakloněna, na rozdíl od seniorů, kteří naopak v převážné většině neměli o takovouto formu spolupráce zájem. Vedle nezájmu uváděli i obavy z nezvládnutí situace nebo zhoršení zdravotního stavu. Největší zájem o spolupráci s dětmi měli senioři ve věkové kategorii do 65 let, vysokoškolsky vzdělaní. Nepotvrdila se souvislost mezi délkou praxe pedagogů a jejich vstřícností ke kooperaci se seniory, ani souvislost mezi místem bydliště seniora a jeho ochotou spolupracovat. Také nedostatek sociálních kontaktů nebo nedostatečný kontakt s vlastními vnoučaty není pro dotazované seniory dostatečným impulsem k navázání spolupráce s MŠ. Pozitiva této mezigenerační spolupráce spatřují jak senioři, tak i pedagogové MŠ nejvíce v ozdravování vztahů mezi generacemi, pocitu užitečnosti a cvičení paměti pro seniory a také příznivé utváření vztahů dětí ke starší generaci.

Jak bylo uvedeno v doporučení pro praxi, bylo by jistě přínosem pro obě generace pokusit se aktivizovat seniory a zapojit je do takovéto formy spolupráce, neboť mohou nabídnout dětem životní zkušenosti, moudrost, trpělivost nebo rozvahu. Nejmenší děti zase svojí radostností a živelností mohou přinést starší generaci nový impuls a energii a zvýšit tím kvalitu jejich života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAM, Karel. Jakého věku se pravděpodobně dožijeme. *Český statistický úřad* [online]. Brno, 30. 5. 2017 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xb/jakeho-veku-se-pravdepodobne-dozijeme-2016>
- [2] HAZUKOVÁ, Helena, Marcela PEHELOVÁ, Zuzana RAUCHOVÁ a Eva SVOBODOVÁ. *Objevujeme s dětmi kulturu a společnost: Dítě a společnost*. Praha 5: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2014. ISBN 978-80-7496-165-6.
- [3] HETTEŠ, Miloslav. *Stárnutie spoločnosti: Vybrané kapitoly sociálnej práce so seniormi*. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. ISBN 978-80-8132-031-6.
- [4] HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. 1. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1424-8.
- [5] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [6] KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna, Eva SVOBODOVÁ, Zuzana ŠTEFÁNKOVÁ a Alena VÁCHOVÁ. *Pomáháme dětem s orientací v dnešním světě: Dítě a svět*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2014. ISBN 978-80-7496-164-9.
- [7] KOHOUTEK, Rudolf. Psychologie předškolního věku. *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 14. dubna 2014 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1404/psychologie-vyvoje-a-vychovy-predskolniho-ditete>
- [8] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.
- [9] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- [10] LAŽOVÁ, Ladislava. *Mateřská škola komunikuje s rodiči*. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0378-0.

- [11] MAJERČÍKOVÁ, Jana a Anna REBENDOVÁ. *Mateřská škola ve světě univerzity*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2016. ISBN 978-80-7454-630-3.
- [12] MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 1. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-011-86.
- [13] MIŇOVÁ, Monika. *Kooperácia materskej školy s roznyimi inštitúciami*. Prešov: Rokus, 2017. ISBN 978-80-89510-56-6.
- [14] MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.
- [15] MÜHLPACHR, Pavel a Petr STANÍČEK. *Geragogika pro speciální pedagogy*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-210-2510-7.
- [16] PALÁN, Zdeněk. Dospělý, dospělost. In: *Andromedia.cz* [online]. Academia, 2002 [cit. 2015-12-30]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/dospely-dospelost>
- [17] POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3271-8.
- [18] PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika*. 1. Praha: Portál, s. r. o, 2013. ISBN 978-80-262-0495.
- [19] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- [20] RABUŠICOVÁ, Milada, Karla BRUCKNEROVÁ, Lenka KAMANOVÁ, Petr NOVOTNÝ, Kateřina PEVNÁ a Zuzana VAŘEJKOVÁ. *Mezigenerační učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8460-5.
- [21] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 1. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-078-0.
- [22] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.
- [23] SVOBODOVÁ, Eva. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2010. ISBN 80-86307-39-5.

- [24] SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří: Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-62-5.
- [25] SYSLOVÁ, Zora, Věra KREJČOVÁ a Jana KARGEROVÁ. *Individualizace v mateřské škole*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0812-9.
- [26] THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.
- [27] VACÍNOVÁ, Marie. Stáří, znaky stárnutí. In: *Distanční vzdělávání UJAK* [online]. 2012 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://2012.elearning.ujak.cz/mod/page/view.php?id=1444>
- [28] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- [29] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- [30] *Active Ageing A Policy Framework* [online]. In: , World Health Organization. Madrid, Spain, April, 2002, s. 60 [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=EAD427C42661865A9D7973F7714EB101?sequence=1
- [31] *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012: Kvalita života ve stáří*. In: . Praha, 2008, ročník 2008. Dostupné také z: <https://www.mpsv.cz/cs/5045#as>
- [32] *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2013 až 2017*. In: . 2012, ročník 2012. Dostupné také z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/13099/Teze_NS.pdf
- [33] ČESKÁ REPUBLIKA. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. In: . Praha, 2018, ročník 2018, 178/2016 Sb. Dostupné také z: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/RVP%20PV%20leden%202018.pdf>
- [34] ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání: školský zákon. In: *561/2004 Sb*. Praha, 2017, ročník 2004.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj.	A jiné
ČSÚ	Český statistický úřad
Č.	Číslo
DMŠ	Dotazník mateřské školy
DS	Dotazník senior
H	Hypotéza
MŠ	Mateřská škola
Např.	Například
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
VO	Výzkumná otázka
WHO	World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf 1 Pohlaví respondentů seniorů.....	50
Graf 2 Věk respondentů seniorů	50
Graf 3 Velikost bydliště respondentů seniorů.....	51
Graf 4 Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů seniorů.....	51
Graf 5 Pohlaví respondentů pedagogů.....	52
Graf 6 Věk respondentů pedagogů	52
Graf 7 Velikost bydliště respondentů pedagogů.....	53
Graf 8 Zájem o spolupráci ze strany pedagogů	54
Graf 9 Zájem o spolupráci ze strany seniorů	54
Graf 10 Přínos spolupráce pro děti z pohledu pedagogů	55
Graf 11 Preferované druhy spolupráce ze strany seniorů	55
Graf 12 Přínos spolupráce pro seniory z jejich pohledu	56
Graf 13 Přínos spolupráce pro seniory z pohledu pedagogů	56
Graf 14 Formy spolupráce z pohledu pedagogů.....	57
Graf 15 Důvody odmítnutí spolupráce ze strany seniorů	57
Graf 16 Důvody odmítnutí spolupráce ze strany pedagogů	58
Graf 17 Zájem o spolupráci ze strany seniorů	58
Graf 18 Vliv času stráveného s vnoučaty u dotazovaných, kteří by měli zájem o spolupráci s MŠ	59
Graf 19 Sociální kontakty seniorů	59
Graf 20 Vliv sociálních kontaktů seniorů na zájem o spolupráci s MŠ.....	60
Graf 21 Aktivity seniorů ve volném čase	70

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Pozorované četnosti - délka praxe	61
Tabulka 2 Očekávané četnosti – délka praxe.....	61
Tabulka 3 Výpočet hodnoty – délka praxe	61
Tabulka 4 Pozorované četnosti – sídlo školky.....	62
Tabulka 5 Očekávané četnosti – sídlo školky.....	62
Tabulka 6 Výpočet hodnoty – sídlo školky	63
Tabulka 7 Pozorované četnosti – dosažené vzdělání.....	64
Tabulka 8 Očekávané četnosti – dosažené vzdělání.....	64
Tabulka 9 Výpočet hodnoty – dosažené vzdělání	64
Tabulka 10 Procentuální vyjádření – dosažené vzdělání.....	65
Tabulka 11 Čtyřpolní tabulka	66
Tabulka 12 Pozorované četnosti - věk.....	66
Tabulka 13 – Očekávané četnosti - věk	67
Tabulka 14 – Výpočet hodnoty - věk.....	67
Tabulka 15 Procentuální vyjádření - věk.....	67
Tabulka 16 Pozorované četnosti - bydliště	68
Tabulka 17 Očekávané četnosti - bydliště	68
Tabulka 18 Výpočet hodnoty - bydliště.....	68

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA PI: DOTAZNÍK PRO SENIORY (DS)

PŘÍLOHA PII: DOTAZNÍK PRO PEDAGOGY MŠ (DMŠ)

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO SENIORY (DS)

Dotazník

Jmenuji se Šárka Fryštacká a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika. Touto cestou bych Vás ráda požádala o vyplnění dotazníku. Vaše odpovědi jsou zcela anonymní a dobrovolné. Budou pro mne velmi užitečné a poslouží výhradně ke zpracování mé diplomové práce na téma " Možnosti spolupráce seniorů s dětmi v mateřské škole". Označte prosím jednu nebo více odpovědí.
Děkuji za Váš čas.

1. 1. Uveďte Váš věk:

Označte jen jednu elipsu.

- 60 až 65 let
- 66 až 70 let
- nad 70 let

2. 2. Kolik obyvatel má obec, ve které bydlíte?

Označte jen jednu elipsu.

- obec do 2000 obyvatel
- obec od 2001 do 5000 obyvatel
- obec od 5001 do 20000 obyvatel
- obec nad 20000 obyvatel

3. 3. Jste:

Označte jen jednu elipsu.

- muž
- žena

4. 4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Označte jen jednu elipsu.

- základní
- středoškolské bez maturity
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

5. 5. Domníváte se, že máte v současnosti dostatek aktivní fyzické či duševní činnosti?

Označte jen jednu elipsu.

- ano
- ne

6. 6. Máte dostatek sociálních kontaktů?

Označte jen jednu elipsu.

- ano
- ne

7. 7. Jak trávíte svůj volný čas? (Můžete uvést i více odpovědí)

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- čtením knih, časopisů
- sledováním televize, posloucháním hudby
- prací v domácnosti nebo na zahradě
- kutilstvím nebo jinou zájmovou činností
- sportem, procházkami
- návštěvami kulturních zařízení
- Jiné: .....

8. 8. Máte vnoučata, pravnoučata?

Označte jen jednu elipsu.

- ano
- ne

9. 9. Pokud ano, považujete čas strávený s nimi za dostatečný?

Označte jen jednu elipsu.

- ano
- ne

10. 10. Měl/a byste zájem zapojit se do spolupráce s dětmi v mateřské škole? Pokud ne, přejděte na otázku č.13

Označte jen jednu elipsu.

- ano
- ne

11. 11. Pokud ano, co od této spolupráce očekáváte?(Můžete uvést i více odpovědí)

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- větší radost ze života
- pocit užitečnosti
- pocit dobře vykonané práce
- více sociálních kontaktů
- zlepšení zdraví
- cvičení paměti
- Jiné: .....

12. 12. Jakou činnost by jste chtěl/a s dětmi vykonávat?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- pomoc při obsluze nejmenších dětí
- hraní, čtení pohádek
- doprovod na výlety a akce mimo školku
- pomoc s úpravou školního prostředí
- Jiné: .....

13. 13. Pokud ne, jaký máte důvod?(Můžete uvést i více odpovědí)

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- obavy z nezvládnutí situace
- obavy ze zhoršení zdravotního stavu
- nedostatek času
- nezájem
- Jiné: _____

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK PRO PEDAGOGY MŠ (DMŠ)

Dotazník

Jmenuji se Šárka Fryštacká a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika. Touto cestou bych Vás ráda požádala o vyplnění dotazníku. Vaše odpovědi jsou zcela anonymní a dobrovolné. Budou pro mne velmi užitečné a poslouží výhradně ke zpracování mé diplomové práce na téma " Možnosti spolupráce seniorů s dětmi v mateřské škole". Označte prosím jednu nebo více odpovědí.

Děkuji za Váš čas.

1.

1. Jste:

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

žena

muž

2.

2. Uveďte Váš věk:

Označte jen jednu elipsu.

do 30 let

od 31 do 45 let

46 a více let

3.

3. Jaká je délka Vaší učitelské praxe v MŠ?

Označte jen jednu elipsu.

do 5 let

6 až 15 let

16 až 25 let

více než 25 let

4.

4. Kolik obyvatel má obec, ve které bydlíte?

Označte jen jednu elipsu.

obec do 2000 obyvatel

obec od 2001 do 5000 obyvatel

obec od 5001 do 20000 obyvatel

obec nad 20000 obyvatel

5.

5. V jak velké obci je umístěna MŠ ,ve které pracujete?

Označte jen jednu elipsu.

obec do 5000 obyvatel

obec od 5001 do 20000 obyvatel

obec nad 20000 obyvatel

6. **Zajímá Vás možnost mezigeneračního propojení dětí předškolního věku a seniorů?**

Označte jen jednu elipsu.

ano

ne

7. **Uvítal/a byste dobrovolnickou pomoc seniorů v mateřské škole? Pokud ne, přejděte na otázku č.11.**

Označte jen jednu elipsu.

ano

ne

8. **Pokud ano, co by podle Vás přinesla tato spolupráce dětem?(Můžete uvést i více odpovědí)**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- čerpání zkušeností, znalostí a dovedností
- příznivé utváření a formování vztahu ke starší generaci
- radost ze společně stráveného času
- Jiné: _____

9. **Co by podle Vás přinesla tato spolupráce seniorům?(Můžete uvést i více odpovědí)**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- aktivní způsob trávení volného času
- spolupráci a ozdravování vztahů mezi různými generacemi v rodině
- Jiné: _____

10. **Jakou formu pomoci byste od seniorů uvítal/a?(Můžete uvést i více odpovědí)**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- asistování při řízené činnosti
- pomoc s realizací výletů nebo besídek
- čtení pohádek, vyprávění příběhů
- účast na tvořivých dílnách pro děti
- pomoc s úpravou školního prostředí
- Jiné: _____

11. **Pokud byste pomoc od seniorů neuvítal/a, uveďte prosím důvody**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- obavy z nezvládnutí situace
- obavy ze svěřením dětí do péče neznámé osoby
- obavy z reakce rodičů dětí
- Jiné: _____